

შავი ზღვის უსაფრთხოება უკრაინაში რუსეთის შეჭრის შემდეგ: ხედვები უკრაინიდან, საქართველოდან და აზერბაიჯანიდან

კორნელი კაკაჩია, ანარ ვალიევი, ჰანა შელესტი, ბიძინა
ღებანიძე, მაქსიმ ხილკო, აჰმად ალილი, სალომე კანდელაკი

Funded by
the European Union

B | S | T The Black Sea Trust
for Regional Cooperation
A PROJECT OF THE GERMAN MARSHALL FUND

საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი
GEORGIAN INSTITUTE OF POLITICS

Funded by
the European Union

B | S | T The Black Sea Trust
for Regional Cooperation
A PROJECT OF THE GERMAN MARSHALL FUND

საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი
GEORGIAN INSTITUTE OF POLITICS

პოლიტიკის დოკუმენტი გამოცემა #31 | სექტემბერი 2022

საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი (GIP) არის არაკომერციული, არაპარტიული, კვლევითი და ანალიტიკური ორგანიზაცია. GIP ცდილობს საქართველოში დემოკრატიული ინსტიტუტების ორგანიზაციული საფუძვლების გაძლიერებას და ეფექტური მმართველობის პრინციპების განვითარებას პოლიტიკური კვლევისა და ადვოკატირების გზით. ის ასევე ხელს უწყობს საზოგადოების მონაწილეობას სამოქალაქო საზოგადოების მშენებლობის და დემოკრატიის განვითარების პროცესებში. ორგანიზაციის მიზანია, გახდეს კვლევებისა და პოლიტიკური ინოვაციების წამყვანი ცენტრი საქართველოსა და შავი ზღვის რეგიონში. ამ მიზნის მისაღწევად GIP ატარებს შესაბამის სიღრმისეულ კვლევებს, ვრცელ საინფორმაციო სამუშაოს ფართო საზოგადოებასთან და ხელს უწყობს თამამ ინოვაციებს პოლიტიკურ დისკურსსა და პოლიტიკურ მსჯელობაში.

წინამდებარე პუბლიკაცია მომზადდა ევროკავშირის და შავი ზღვის ფონდის საერთაშორისო თანამშრომლობისთვის ფინანსური მხარდაჭერით. მასში გამოთქმული მოსაზრებები ეკუთვნის საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტის (GIP), კავკასიის პოლიტიკის ანალიზის ცენტრის (CPAC) და საგარეო პოლიტიკის საბჭოს „უკრაინული პრიზმის“ მკვლევარებს და არ გამოხატავს ევროკავშირის და შავი ზღვის ფონდის საერთაშორისო თანამშრომლობისთვის შეხედულებებს.

დოკუმენტის ციტირების წესი:

კორნელი კაკაჩია, ანარ ვალიევი, ჰანა შელესტი, ბიძინა ლეზანიძე, მაქსიმ ხილკო, აჰმად ალილი, სალომე კანდელაკი, “შავი ზღვის უსაფრთხოება უკრაინაში რუსეთის შეჭრის შემდეგ: ხედვები უკრაინიდან, საქართველოდან და აზერბაიჯანიდან,” პოლიტიკის დოკუმენტი No. 31, საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი, სექტემბერი 2022.

© საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი, 2022

საქართველო, თბილისი 0107, ალექსანდრე პუშკინის ქუჩა 13

ტელ.: +995 599 99 02 12

ელ. ფოსტა: info@gip.ge

დამატებითი ინფორმაციისთვის, ეწვიეთ:

www.gip.ge

ავტორების შესახებ

კორნელი კაკაჩია, პოლიტიკის მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი და ჟან მონეს პროგრამის პროფესორი. ის ასევე არის კვლევითი და ანალიტიკური ორგანიზაციის „საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტის“ დირექტორი. კორნელი კაკაჩია იყო საერთაშორისო კვლევისა და გაცვლების საბჭოს (IREX) და ღია საზოგადოების ფონდის (OSI) სტიპენდიანტი და მიწვეული მკვლევარი ჰარვარდის უნივერსიტეტის შავი ზღვის უსაფრთხოების პროგრამაში (2009-10), კოლუმბიის უნივერსიტეტის ჰარიმანის ინსტიტუტში (2011) და ჯონ ჰოპკინსის უნივერსიტეტის უმაღლესი საერთაშორისო კვლევების სკოლაში. პროფესორი კაკაჩია არის წიგნის “Georgia’s Foreign Policy in the 21st Century: Challenges for a Small State” (London, New York: I.B. Tauris, 2021) თანარედაქტორი.

ანარ ვალიევი, დოქტორი, ADA უნივერსიტეტის საჯარო და საერთაშორისო საქმეთა სკოლის დეკანი და ჟან მონეს პროგრამის პროფესორი. მან პოსტდოქტორანტურა სოციალურ მეცნიერებებში მასარიკის უნივერსიტეტში, ჩეხეთის რესპუბლიკა, გაიარა, ხოლო დოქტორის ხარისხი მიიღო ლუისვილის უნივერსიტეტში, აშშ. 2016-2017 წლებში იყო ფულბრაიტის პროგრამის სტიპენდიანტი ვაშინგტონში. ანარ ვალიევის ბოლო პუბლიკაციები მოიცავს ისეთ თემებს, როგორებიცაა მდგრადობის სისტემა და მაგისტრატურის სტუდენტების კომპეტენციების შესაბამისობა შრომის ბაზრის მოთხოვნებთან.

ჰანა შელესტი, დოქტორი, საგარეო პოლიტიკის საბჭოს „უკრაინული პრიზმის“ უსაფრთხოების პროგრამების დირექტორი და „უკრაინის ანალიტიკის“ მთავარი რედაქტორი. დოქტორი შელესტი არის ევროპული პოლიტიკის ანალიზის ცენტრის (CEPA) არარეზიდენტი მკვლევარი (ვაშინგტონი). მანამდე, 10 წლის განმავლობაში, იყო უკრაინის პრეზიდენტთან არსებული სტრატეგიული კვლევების ეროვნული ინსტიტუტის უფროსი მკვლევარი. დოქტორი შელესტი იყო „უკრაინის სამხედრო ფლოტის სტრატეგიის 2035“ სამუშაო ჯგუფის მრჩეველი და მონაწილეობდა სამუშაო ჯგუფში, რომელმაც შეიმუშავა „უკრაინის საგარეო პოლიტიკის სტრატეგია“, „აზიური სტრატეგია“ საგარეო საქმეთა სამინისტროსთვის და უკრაინის „ნატო-თან საჯარო კომუნიკაციის სტრატეგია“.

ბიბინა ლებანიძე, დოქტორი, საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტის (GIP) უფროსი მკვლევარი, იენის ფრიდრიხ შილერის სახელობის უნივერსიტეტის სლავური ენებისა და კავკასიის კვლევების ინსტიტუტის პოსტდოქტორანტი, ილიას უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი. დოქტორის ხარისხი პოლიტიკის მეცნიერებებში მას ბერლინის თავისუფალ უნივერსიტეტში მიენიჭა, ხოლო მაგისტრის ხარისხი საერთაშორისო ურთიერთობებში თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. სხვადასხვა დროს ასრულებდა პედაგოგიურ და კვლევით საქმიანობას ბრემენის უნივერსიტეტში, ფრაიბურგის უნივერსიტეტში, ბერლინის ეკონომიკის და სამართლის სკოლაში, ბერლინის თავისუფალ უნივერსიტეტში და კონრად ადენაუერის ფონდში.

მაქსიმ ხილკო, დოქტორი, უკრაინის მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის უფროსი მკვლევარი, საგარეო პოლიტიკის საბჭოს „უკრაინული პრიზმის“ რუსეთის და ბელარუსის კვლევების პროგრამის დირექტორი და აღმოსავლეთ ევროპის უსაფრთხოების კვლევითი ინიციატივის თავმჯდომარე. დოქტორი ხილკო იყო კიევის ტარას შევჩენკოს სახელობის ეროვნული უნივერსიტეტის და ასევე, უკრაინის საგარეო საქმეთა სამინისტროსთან არსებული უკრაინის დიპლომატიის აკადემიის უფროსი მკვლევარი. ასრულებდა ანალიტიკოსის და კონსულტანტის სამუშაოს რამდენიმე უკრაინელი პოლიტიკოსისა და სახელმწიფო მოხელისათვის.

აჰმად ალილი, საერთაშორისო საჯარო პოლიტიკის და სამხრეთ კავკასიის რეგიონული უსაფრთხოების, აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნებისა და მეზობელი რეგიონული სახელმწიფოების მკვლევარი. ის მონაწილეობს რამდენიმე სამშვიდობო ინიციატივაში, რომლებიც მხარდაჭერილია ევროკავშირის, გაერო-ს და პარტნიორობა მშვიდობისთვის (PfP) კონსორციუმის მიერ. არის ბაქოს დამოუკიდებელი კვლევითი და ანალიტიკური ორგანიზაციის „კავკასიის პოლიტიკის ანალიზის ცენტრის“ (CPAC) დირექტორი, რომლის მიზანია, ხელი შეუწყოს სამხრეთ კავკასიის რეგიონულ ინტეგრაციას.

სალომე კანდელაკი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პოლიტიკის მეცნიერებათა დოქტორანტი. სალომე „საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტის“ უმცროსი ანალიტიკოსია. მისი ინტერესის სფეროში შედის პოლიტიკის შედარებითი ანალიზი აქცენტით რელიგიასა და პოლიტიკაზე, რეგიონალიზაციასა და დემოკრატიზაციაზე. მან მაგისტრის ხარისხი პოლიტიკის მეცნიერებებში შედარებითი პოლიტიკის სპეციალობით მოიპოვა ცენტრალური ევროპის უნივერსიტეტში (ბუდაპეშტი). მაგისტრის მეორე ხარისხი მას მიენიჭა საჯარო მმართველობაში გერმანიის ადმინისტრაციულ მეცნიერებათა უნივერსიტეტის (შპაიერი) და ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ერთობლივი პროგრამის ფარგლებში.

სარჩევი

მოკლე შინაარსი	6
შესავალი.....	7
შავი ზღვის უსაფრთხოება რუსეთ-უკრაინის ომის დროს: უკრაინის, აზერბაიჯანისა და საქართველოს მოსაზრებები.....	9
შავი ზღვის ომის შემდგომი უსაფრთხოება და უსაფრთხოების ახალი წესრიგი ევროპაში: კიევის, ბაქოს და თბილისის მოსაზრებები.....	19
დასკვნა და რეკომენდაციები	30
რეკომენდაციები	30
გამოყენებული ლიტერატურა.....	34
დანართი 1_ინტერვიუები	36

აბრევიატურები:

ბლექსიფორი	შავი ზღვის სამხედრო-საზღვაო ოპერატიული მოქმედების ჯგუფი
ბისეკი	შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის ორგანიზაცია (BSEC)
სუამი	დემოკრატიისა და ეკონომიკური განვითარების ორგანიზაცია (GUAM)
ნატო	ჩრდილოატლანტიკური ხელშეკრულების ორგანიზაცია
ეუთო	ევროპაში უშიშროებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაცია (OSCE)
გაერო	გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია
A2/AD	წვდომის შეზღუდვის/ბლოკირების ზონა
CSDP	ერთიანი უსაფრთხოებისა და თავდაცვის პოლიტიკა
EPF	ევროპული სამშვიდობო მექანიზმი
MENA	ახლო აღმოსავლეთის და ჩრდილოეთ აფრიკის ქვეყნები
TANAP	ტრანსანატოლიური მილსადენი
TAP	ტრანსადრიატიკული მილსადენი

მოკლე შინაარსი

წინამდებარე პოლიტიკის დოკუმენტი შავი ზღვის უსაფრთხოების საკითხზე ერთობლივი კვლევითი პროექტის შედეგია, რომელშიც უკრაინის, აზერბაიჯანისა და საქართველოს მკვლევრები მონაწილეობდნენ. მასში გადმოცემულია საგარეო პოლიტიკის საკითხებზე მომუშავე უკრაინელი, აზერბაიჯანელი და ქართველი ექსპერტების მოსაზრებები უკრაინაში რუსეთის შეჭრის შემდეგ შავი ზღვის რეგიონის და ფართო ევროპული უსაფრთხოების მომავლის შესახებ. ეს არის ის სამი ქვეყანა, რომელიც შავი ზღვის რეგიონის პოლიტიკური, ეკონომიკური და სატრანზიტო ეკოსისტემების მნიშვნელოვან ნაწილს ქმნის და შეუძლია ერთ-ერთი წამყვანი როლი შეასრულოს ევროპული უსაფრთხოების მომავალი წესრიგის ჩამოყალიბებაში. კვლევის შედეგები, რომლებიც ექსპერტთა ვრცელ გამოკითხვასა და ინტერვიუებს ემყარება, აჩვენებს გარკვეულ განსხვავებებს ამ სამ ქვეყანას შორის, მაგრამ, ამავე დროს, მეტი სინერგიისა და თანამშრომლობის პოტენციალს შავი ზღვის რეგიონში. საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის სფეროს უკრაინელ, აზერბაიჯანელ და ქართველ ექსპერტებს მთავარი რეგიონული რისკების, საფრთხეებისა და შესაძლებლობების მსგავსი აღქმა აქვთ და მკაფიოდ უჭერენ მხარს შავი ზღვის რეგიონში მშვიდობის და თანამშრომლობის წესრიგის დამყარებას. მეორე მხრივ, იკვეთება განსხვავებები ძირითადად მომავალი ალიანსების და საგარეო პოლიტიკის ტაქტიკებთან დაკავშირებით. მაშინ, როდესაც საგარეო პოლიტიკის სფეროს უკრაინელ და ქართველ ექსპერტებს მყარად პროდასავლური და რუსეთისადმი სკეპტიკურები დამოკიდებულება აქვთ, აზერბაიჯანელი ექსპერტები უფრო დაბალანსებული და ნაკლებად ევროცენტრულ საგარეო პოლიტიკას ემხრობიან.

საკვანძო სიტყვები: შავი ზღვა, უსაფრთხოება, უკრაინა, აზერბაიჯანი, საქართველო, ნატო, ევროკავშირი, რუსეთი

შესავალი

დასავლური პოლიტიკის შემმუშავებლების მხრიდან დიდი ხნით მივიწყებული შავი ზღვის ფართო რეგიონი ცოტა ხნის წინ ევროპის და მსოფლიოს ყურადღების ცენტრში მოექცა როგორც ევროპის ყველაზე არამდგრადი ნაწილი, რომელიც ცივი ომის შემდგომი ევროპის მშვიდობის და უსაფრთხოების წესრიგს უქმნის საფრთხეს. უკრაინაში რუსეთის შეჭრა შემობრუნების ის წერტილია, რომელმაც ევროკავშირსა და რუსეთს შორის ღრმა ბზარი გააჩინა და რომლითაც გაძლიერებული კონკურენციისა და მტრობის ახალი ერა დაიწყო. აქედან გამომდინარე, შავი ზღვა, როგორც ჩანს, ფრონტის ახალი ხაზია გეოპოლიტიკურ კონკურენციაში რუსეთსა და დასავლეთს შორის. ამავე დროს, ამ რეგიონს მნიშვნელოვანი ეკონომიკური და სატრანზიტო პოტენციალი აქვს და შეუძლია, ევროპა ცენტრალური აზიის ენერგორესურსებთან და აზიის ბაზრებთან დააკავშიროს.

წინამდებარე პოლიტიკის დოკუმენტში გაანალიზებულია შავი ზღვის ფართო რეგიონის სამ ქვეყანაში - უკრაინაში, აზერბაიჯანში, საქართველოსა და თურქეთში არსებული მოსაზრებები. ეს ოთხი ქვეყანა შავი ზღვის რეგიონის უსაფრთხოების, ეკონომიკური და სატრანზიტო ეკოსისტემების ცენტრალურ ნაწილს ქმნის და პოტენციალი აქვს, მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანოს ევროპის უსაფრთხოების და მშვიდობიანი თანაცხოვრების უზრუნველყოფაში. ომის შემდგომ უკრაინას, რუსეთის სრულმასშტაბიანი შემოჭრის უკუგდების და ნორმალური ცხოვრების აღდგენის შემდეგ, აქვს პოტენციალი, გახდეს შავი ზღვის რეგიონის ერთ-ერთი წამყვანი ქვეყანა საკმარისი შეიარაღებითა და სახელმწიფოებრივი უნარით, მოახდინოს შავი ზღვისა და უფრო ფართო ევროპული უსაფრთხოების წესრიგის რეორგანიზება და სტაბილიზება.

შავი ზღვის აღმოსავლეთ ნაწილში მდებარე საქართველო ერთ-ერთი წამყვანი სატრანზიტო ქვეყანაა, რომელიც ევროპას ცენტრალური აზიის, შორეული აღმოსავლეთისა და შუა აღმოსავლეთის ბაზრებსა და ენერგორესურსებთან აკავშირებს და რომელსაც აქვს შესაძლებლობა, იყოს სტაბილურობის და დემოკრატიის მნიშვნელოვანი ავანპოსტი სამხრეთ კავკასიის არამდგრად რეგიონში. ენერგორესურსებით მდიდარი აზერბაიჯანი სამხრეთ და აღმოსავლეთ ევროპას ალტერნატიული ენერგორესურსებით უზრუნველყოფს, რომლებითაც შესაძლებელია ენერგორესურსებზე ევროპის მოთხოვნაში იმ დანაკლისის ნაწილობრივ შევსება, რომელიც ევროკავშირ-რუსეთის ენერგოკრიზისის შედეგად წარმოიშვა. ბუნებრივია, სამივე ქვეყანა დაინტერესებულია მიიღოს მეტი ეკონომიკური და სატრანზიტო სარგებელი შავი ზღვის სტაბილური და უსაფრთხო სარტყლის შექმნის გზით. ამ სამ ქვეყანას შორის გაძლიერებული კოორდინაციის და თანამშრომლობის მექანიზმების ჩამოყალიბება მეტ სტაბილურობას, უსაფრთხოებას, კეთილდღეობას, ეკონომიკურ განვითარებას და კომუნიკაციას მოიტანს შავი ზღვის რეგიონსა და მის შემოგარენში. ეს სიმყარეს შემატებს ევროპული უსაფრთხოების წესრიგის ყველაზე არასტაბილურ ნაწილს. შესაბამისად,

მნიშვნელოვანია, შესწავლილი იქნეს ამ სამ ქვეყანას შორის შესაძლო სინერგიების პოტენციალი, ასევე, მსგავსებები და განსხვავებები, რომლებიც საგარეო პოლიტიკაზე მომუშავე ადგილობრივი ელიტების შეხედულებებს შორის არსებობს რეგიონის უსაფრთხოების მომავალი მოწყობის, ეკონომიკური და სატრანზიტო ეკოსისტემების და შესაბამისი ქვეყნების როლისა და ადგილის შესახებ. აღნიშნულიდან გამომდინარე, წინამდებარე პოლიტიკის დოკუმენტი მიზნად ისახავს, პასუხი გაეცეს სამ რელევანტურ კითხვას:

- როგორ აღიქვამენ საქართველოს, უკრაინის და აზერბაიჯანის პოლიტიკური ელიტები და ექსპერტები შავი ზღვის რეგიონის უსაფრთხოების გამოწვევებს?
- როგორ შეიძლება უკრაინაში რუსეთის შეჭრამ შეცვალოს შავი ზღვის ფართო რეგიონის უსაფრთხოება?
- რა გაკვეთილები გამოიტანა საქართველომ და აზერბაიჯანმა უკრაინაში რუსეთის შეჭრიდან და რა იქნებოდა საუკეთესო სტრატეგია უკრაინისა და საქართველოსთვის, ასევე, აზერბაიჯანისთვის უსაფრთხოების გარანტიების მოსაპოვებლად მომავალში?

წინამდებარე ნაშრომში ამ საკითხების გასაანალიზებლად სამი ქვეყნის ავტორთა ჯგუფმა ინტენსიური სავლე და სამაგიდე კვლევა ჩაატარა. ამ კვლევის შედეგები, რომლებიც ქვემოთ არის წარმოდგენილი, ეფუძნება 14 თვისობრივ ინტერვიუს (5 ინტერვიუ თითო ქვეყანაში) და ექსპერტთა გამოკითხვას, რომელშიც 45 ადგილობრივი ექსპერტი მონაწილეობდა (15 უკრაინაში, 14 აზერბაიჯანში და 16 საქართველოში). სავლე გამოკითხვას დაემატა სიღრმისეული სამაგიდე კვლევა, რომელიც გულისხმობდა კვლევითი და პოლიტიკის დოკუმენტების, საერთაშორისო ანგარიშების, ასევე შავი ზღვის ფართო რეგიონის უსაფრთხოებაზე სტრატეგიული დოკუმენტების ანალიზს.

კვლევის შედეგად რამდენიმე საინტერესო მიგნება გამოიკვეთა. პირველ რიგში აღსანიშნავია, რომ სამივე ქვეყნის საგარეო პოლიტიკის ექსპერტულ წრეებში საფრთხის აღქმა ისევე, როგორც შეხედულებები შავი ზღვის უსაფრთხოებისა და სტაბილურობის მთავარი დამზიანებლების შესახებ თითქმის იდენტურია. ისინი პოზიტიურ როლს ანიჭებენ აშშ-ს, ნატო-ს და გაერთიანებულ სამეფოს, ასევე ევროკავშირის აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებს, ხოლო რუსეთს შავი ზღვის უსაფრთხოების მთავარ პრობლემად განიხილავენ. თუმცა, როცა საქმე შავი ზღვის უსაფრთხოების მომავალ ორგანიზებას, შავიზღვისპირა ქვეყნებში მშვიდობის უზრუნველყოფას და მათ ადგილსა და როლს ეხება, შეხედულებებში განსხვავებები ჩნდება. თუ უკრაინელი და ქართველი ექსპერტები მყარად ემხრობიან შავი ზღვის ქვეყნების ნატო-სა და ევროკავშირის სტრუქტურებში ინტეგრირებას, საგარეო პოლიტიკის აზერბაიჯანელი ექსპერტები ევროატლანტიკურ სტრუქტურებთან თანამშრომლობის რეგიონულ ფორმატებს ანიჭებენ უპირატესობას სახელშეკრულებო ურთიერთობების გარეშე, ასევე, თურქეთთან მჭიდრო თანამშრომლობას. მთლიანობაში კი, სამივე ქვეყანა დაინტერესებულია მშვიდობიანი უსაფრთხოების წესრიგის დამყარებით შავი

ზღვის ფართო რეგიონში, რაც ადგილობრივ ქვეყნებს შეაძლებინებს, სარგებელი მიიღონ რეგიონის ეკონომიკური და სატრანზიტო პოტენციალისგან.

ნაშრომი შემდეგნაირადაა სტრუქტურირებული: პირველ ნაწილში გაანალიზებულია უკრაინის, საქართველოსა და აზერბაიჯანის საგარეო პოლიტიკის ექსპერტთა შეხედულებები შავი ზღვის რეგიონთან დაკავშირებული მთავარი რისკებისა და შესაძლებლობების შესახებ უკრაინაში რუსეთის შეჭრის გათვალისწინებით. მეორე ნაწილში ავტორები განიხილავენ სამივე ქვეყნის სხვადასხვა პერსპექტივებს შავი ზღვის უსაფრთხოების მომავალი სტრუქტურის და მშვიდობის უზრუნველყოფის შესახებ. ბოლო ნაწილში შეჯამებულია კვლევის შედეგები და განსაზღვრულია პოტენციური სფეროები, სადაც შესაძლებელია ამ სამ ქვეყანას შორის სინერგია უფრო მძლავრი რეგიონული თანამშრომლობის მისაღწევად. ნაშრომის დასასრულს შემოთავაზებულია რამდენიმე პოლიტიკის რეკომენდაცია, რომლებიც ერთობლივი კვლევის შედეგებიდან გამომდინარეობს.

შავი ზღვის უსაფრთხოება რუსეთ-უკრაინის ომის დროს: უკრაინის, აზერბაიჯანისა და საქართველოს მოსაზრებები

ანგარიშის აღნიშნულ ნაწილში განხილულია საგარეო პოლიტიკის უკრაინელი, აზერბაიჯანელი და ქართველი ექსპერტების ძირითადი შეხედულებები შავი ზღვის რეგიონის შესახებ. ამ თავში ჩვენ ვცდილობთ, ვუპასუხოთ წინამდებარე ნაშრომის პირველ ორ კითხვას: (1) როგორ აღიქვამენ საქართველოს, უკრაინის და აზერბაიჯანის პოლიტიკურ ელიტები შავი ზღვის რეგიონის უსაფრთხოების გამოწვევებს? და (2) როგორ შეიძლება უკრაინაში რუსეთის შეჭრამ შეცვალოს შავი ზღვის ფართო რეგიონის უსაფრთხოება? მართალია, სამივე ქვეყნის ექსპერტებმა ეკონომიკური და სატრანზიტო პოტენციალი ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საკითხად დაასახელეს, მაგრამ ყველაზე მწვავე საკითხად უსაფრთხოება და კონკრეტულად, სამხედრო უსაფრთხოება გამოყვეს. ეს გასაკვირი არ არის, თუ გავითვალისწინებთ რუსეთ-უკრაინის ომის დამანგრეველ ზეგავლენას და მის შედეგებს მთელს რეგიონზე.

2022 წლის თებერვალში რუსეთის სრულმასშტაბიანი შეჭრა უკრაინაში მსოფლიოში ბევრისთვის მოულოდნელი იყო, მაგრამ მას მნიშვნელოვნად არ შეუცვლია შავი ზღვის შესახებ შეხედულებები უკრაინაში, რადგან ამ შეჭრამ, უბრალოდ, ადრინდელი შეფასებების სისწორე დაადასტურა. შავი ზღვის პორტების ბლოკადები, კომერციული ნაოსნობის შეფერხება, თავდასხმები ზღვიდან, ყირიმის მილიტარიზაცია და ნატო-ს მოკავშირეების არასაკმარისი აქტივობა უცვლელ ელემენტებად რჩება შავი ზღვის რეგიონის ვითარებაში.

ბოლო რამდენიმე წლის განმავლობაში უკრაინის პოლიტიკურ ელიტებს შორის არსებული დისკურსები (Foreign Policy of Ukraine, Annual Scorecards, 2019, 2021, 2022), ასევე ამ პროექტის ფარგლებში ექსპერტებთან ჩატარებული ინტერვიუები აჩვენებს, რომ რუსეთის აგრესია, ყირიმის ოკუპაცია და შავი ზღვის რეგიონის მილიტარიზაცია ანუ, სამხედრო უსაფრთხოების საკითხები, მთავარ საფრთხედ და გამოწვევებად განიხილება. ამავე დროს, სერიოზული ადგილი უკავია საინფორმაციო და ენერგოუსაფრთხოების გამოწვევებს, რადგან საინფორმაციო და კიბერომი სამხედრო უსაფრთხოების განზომილებას იძენს (Shelest 2022). მთავარ გამოწვევებს შორის ასევე ნახსენები იყო საერთაშორისო უსაფრთხოების სისტემის არაეფექტიანობა (Bodnar 2022, Korsunsky 2022).

უკრაინამ შავი ზღვის რეგიონში სამხედრო უსაფრთხოების საკითხები პრიორიტეტად რუსეთის სრულმასშტაბიან შეჭრამდე დიდი ხნით ადრე წამოწია. ამ მხრივ, 2014 წელს რუსეთის მიერ ყირიმის ანექსია ა გარდამტეხი აღმოჩნდა საგარეო პოლიტიკის უკრაინელი ექსპერტების მიდგომების ცვლილების თვალსაზრისით. მანამდე რეგიონი უმთავრესად განიხილებოდა ისეთ რეგიონულ ორგანიზაციებთან თანამშრომლობის კრილში, როგორებიცაა ბისეკი და სუამი და შესაბამისად, საფრთხეებისა და გამოწვევების აღქმაც არასამხედრო უსაფრთხოების სფეროთი შემოიფარგლებოდა: სოციალურ-პოლიტიკური, გარემოსდაცვითი გამოწვევები, ტრეფიკინგი და ორგანიზებული დანაშაული, უკანონო მიგრაცია და გაყინული კონფლიქტები. ამრიგად, შესაძლებლობებიც უპირატესად ისეთ სფეროებში მოიაზრებოდა, როგორებიცაა ვაჭრობა და სანაოსნო თანამშრომლობა, ტურიზმის განვითარება, ლურჯი ეკონომიკის პერსპექტივები და გადაზიდვების ხელშეწყობა.

თუმცა, 2014 წლის რუსულმა აგრესიამ სამხედრო უსაფრთხოების გამოწვევები და რისკები პრიორიტეტულად აქცია და დღის წესრიგში დააყენა უსაფრთხოების სფეროში თანამოაზრე ქვეყნებთან (რუმინეთი და თურქეთი) და ორგანიზაციებთან (ნატო) თანამშრომლობა. „უკრაინის ეროვნული უსაფრთხოების სტრატეგიაში“ (2020) რეგიონი უფრო ფართოდ არის გააზრებული. ამ სტრატეგიაში, სხვა საკითხებს შორის, ხაზგასმულია, რომ რუსეთმა შავი ზღვის და კასპიის რეგიონი გამოიყენა და დაიკავა ყირიმი როგორც ბალკანეთთან, ხმელთაშუა ზღვასთან და MENA-თან დამაკავშირებელი ხიდი. ოკუპირებული ყირიმის მზარდი მილიტარიზაცია დასახელდა გამოწვევად და ასევე, თავისუფალი ნაოსნობისთვის რუსეთის ფედერაციიდან მომავალ საფრთხედ. უკრაინის საგარეო პოლიტიკის პირველი სტრატეგია, რომელიც 2021 წელს მიიღეს, მეტ პრიორიტეტულობას ანიჭებს ასევე შავი ზღვის რეგიონს და შავი ზღვის აუზის ცალკეულ სახელმწიფოებთან თანამშრომლობას. შავი ზღვის-ბალტიის ზღვის რეგიონის უსაფრთხოების და განვითარების უზრუნველყოფა მთავარ პრიორიტეტთა შორის, ხოლო რუსეთის სამხედრო წინსვლა აზოვის ზღვის-შავი ზღვის რეგიონში ერთ-ერთ მთავარ საფრთხედ დასახელდა. უკრაინაში რუსეთის შეჭრამ უსაფრთხოების ახალი გამოწვევების წინაშე დააყენა შავი ზღვის რეგიონის სხვა ქვეყნებიც, მათ შორის აზერბაიჯანი და საქართველო. უკრაინის მსგავსად ორივე ქვეყანა შავი ზღვის რეგიონს როგორც რისკების, ასევე შესაძლებლობების წყაროდ აღიქვამს.

დამოუკიდებლობის მოპოვების პირველივე დღიდან აზერბაიჯანი შავი ზღვის რეგიონს საკუთარი ენერგორესურსების მსოფლიო ბაზარზე მიწოდების კუთხით უყურებდა. გასაკვირი არ არის, რომ ამ ქვეყნის მთავრობაც და საზოგადოებაც შავ ზღვას ქვეყნისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან რეგიონად აღიქვამდა (Valiyev 2019). რუსეთსა და ირანს შორის მოქცეული აზერბაიჯანისთვის, რომელიც მუდმივად ომის ზღვარზეა სომხეთთან და რომელსაც საკუთარი ენერგორესურსების ექსპორტირების შესაძლებლობები ლიმიტირებული აქვს, შავი ზღვა ერთადერთ სატრანსპორტო კავშირად რჩებოდა დასავლეთთან. ამის მანიფესტაციაა ამ ქვეყნის სტრატეგიული ინიციატივების უმეტესობა, როგორებიცაა ბაქო-სუფსის ნავთობსადენი, ბაქო-ჯეიჰანის ნავთობსადენი, სამხრეთის გაზის დერეფნის გაზსადენი და ბოლოს, ბაქო-ყარსის სარკინიგზო ხაზი. ამ ინიციატივებთან ერთად შავი ზღვის რეგიონის ქვეყნები, კერძოდ, საქართველო და თურქეთი სტრატეგიულ პარტნიორებად ითვლებოდნენ, რომელთა გავლითაც აზერბაიჯანი თავის სატრანსპორტო, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ კავშირებს ამყარებდა დასავლეთთან (Valiyev 2021).

აზერბაიჯანს მიაჩნია, რომ შავი ზღვის რეგიონს, ევროპასა და აზიას შორის მდებარეობის გამო, მას სერიოზული შესაძლებლობა აქვს, გახდეს სატრანზიტო დერეფანი. შავი ზღვის მთავარი ფუნქცია უნდა იყოს ალტერნატიული სატრანზიტო მარშრუტის როლის შესრულება ევროპისთვის ენერგორესურსების და სხვა პროდუქციის მისაწოდებლად იმ შემთხვევაში, თუ ზღვისპირა ქვეყნებს სინქრონიზებული ეკონომიკური, სავაჭრო და საბაჟო პოლიტიკა ექნებათ. შავი ზღვა ერთადერთი ადგილია, სადაც ევროკავშირი სამხრეთ კავკასიას უკავშირდება, რომ არაფერი ვთქვათ მის პორტებზე, რომელთა ხარჯები ხელსაყრელია საქართველოსთვის, უკრაინისა და რუსეთისთვის. გარდა ამისა, აზერბაიჯანს საქართველო ალტერნატიულ მარშრუტებს სთავაზობს ევროპამდე ენერგორესურსების გასატარებლად. ამ კონტექსტში აზერბაიჯანისთვის საქართველოს ერთ-ერთი მთავარი ადგილი უჭირავს ევროპისთვის ენერგორესურსების მიწოდების მდგრადობის თვალსაზრისით (Valiyev 2021).

აზერბაიჯანის მსგავსად, შავი ზღვის სივრცე საქართველოსთვისაც ყოველთვის სატრანზიტო პუნქტს წარმოადგენდა, თუმცა მისი პოტენციალი ჯერ სრულად გამოყენებული არ არის (Khorkrishvili & Lebanidze 2022). ის არის გეოპოლიტიკურად და გეოეკონომიკურად მნიშვნელოვანი „სატრანზიტო პუნქტი აღმოსავლეთ-დასავლეთის და ჩრდილოეთ-სამხრეთის გლობალურ სავაჭრო გზებზე“ (Khorkrishvili & Lebanidze 2022). საქართველოს მთავრობის სტრატეგიულ დოკუმენტებში ხაზგასმულია შავი ზღვის რეგიონის როგორც ეკონომიკური მიმოცვლის, ინვესტიციების და ტურიზმის ერთ-ერთი წყაროს მნიშვნელობა (Ibid). მეტიც, საქართველოსთვის შავი ზღვის მნიშვნელობა მატერიალურ მოსაზრებებს სცდება და ის ევროპულ ცივილიზაციასთან მიკუთვნებულობის განცდას მოიცავს. აღარ სურს რა იწოდებოდეს პოსტსაბჭოთა ქვეყნად და იდენტიფიცირებული იყოს კავკასიის დანაწევრებულ რეგიონთან, ქართული სახელმწიფო თავის კავშირებს შავი ზღვის თანამეგობრობასთან ხედავს როგორც საშუალებას, დაუახლოვდეს დანარჩენ ევროპას (Kakachia 2013, Aprasidze 2022). ეს დისკურსი ასევე გაშლილია საქართველოს სტრატეგიულ

დოკუმენტებში. მაგალითად, „საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფციის“ თანახმად საქართველო, როგორც შავი ზღვის და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპული ქვეყანა, ევროპის ნაწილია გეოგრაფიულად, პოლიტიკურად და კულტურულად, მაგრამ ისტორიულმა კატაკლიზმებმა ის განვითარების ბუნებრივ კურსს მოწყვიტა (MOD Georgia 2011).

უკრაინის მსგავსად, ქართველი ექსპერტები ძირითადი საფრთხეების უმეტესობას რუსეთს უკავშირებს. ამის გამოხატულებაა ტერიტორიული კონფლიქტები და რუსეთის მიერ საქართველოს ტერიტორიის ნაწილების ოკუპაცია (ანონიმური ინტერვიუ 2, 2022), ასევე ოკუპირებულ ზონებში, განსაკუთრებით, საქართველოს შავიზღვისპირეთის აფხაზეთის მონაკვეთზე საერთაშორისო სადამკვირვებლო მექანიზმების არარსებობა (ანონიმური ინტერვიუ 2, 2022). მთავარ საფრთხეებს შორის არის ოკუპირებული ტერიტორიების რუსეთის მიერ ანექსირების პოტენციური საფრთხე (ანონიმური ინტერვიუ 2, 2022), ასევე, პოტენციური საშიშროება ჩრდილოეთ კავკასიიდან, რომელიც, რუსეთის მკაცრი ხელის ქვეშ თითქოს მშვიდობიანი და სტაბილურია, მაგრამ შესაძლოა მომავალში არასტაბილურობამ მოიცვას და არეულობამ საქართველოსა და აზერბაიჯანშიც შეაღწიოს (ანონიმური ინტერვიუ 2, 2022). საქართველოსთვის რეგიონულ რისკებსა და საფრთხეებს კიდევ უფრო ამწვავებს მათთან ეფექტიანად საფრთხეების ასიმეტრიულობა და არაპროპორციულობა და შესაბამისად მათთან გამკლავების ლიმიტირებული შესაძლებლობა (ანონიმური ინტერვიუ 2, 2022), მედეგობის დაბალი ხარისხი და დროთა განმავლობაში მოვლენების ციკლურ ბუნებასთან ადაპტაციის უუნარობა. ექსპერტთა გამოკითხვების თანახმად, ქართული სახელმწიფოს არაადეკვატურობამ და მოუმზადებლობამ შეიძლება ახალი რისკები წარმოშვას. მაგალითად, თუ პრორუსული ჯგუფების მიერ სტიმულირებული ქსენოფობიური და ეთნო-ნაციონალისტური ნარატივების გავრცელება გაგრძელდა საქართველოს საზოგადოების ფენებში, ამან შეიძლება მეზობელ თურქეთთან ურთიერთობების გაუარესება გამოიწვიოს (Dzebisashvili 2022).

რომ შევაჯამოთ, საქართველო მრავალი რისკის წინაშე დგას, მაგრამ უმრავლესობის აზრით, საქართველოს სახელმწიფოებრიობას ყველაზე სერიოზულ რისკს რუსეთი უქმნის (Tsereteli 2022). რუსეთი ასევე საქართველოს წინააღმდეგ ჰიბრიდული ომის წყაროა, რაც გამოიხატება, მაგალითად, ბორდერიზაციის პროცესით (Kakachia 2018) საქართველოს ოკუპირებული ზონების გასწვრივ (Akubardia 2022). ყარაბაღის ბოლო ომის შემდგომი არასტაბილურობა სომხეთში და რუსული საჯარისო შენაერთების ყოფნა სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში ასევე წარმოადგენენ საფრთხის წყაროებს საქართველოსთვის (Akubardia 2022). და ბოლოს, დასავლეთთან ურთიერთობების გაციებაც სერიოზულ რისკად არის საქართველოსთვის მიჩნეული (Kakachia & Lebanidze 2022), რომელმაც შესაძლოა გაათამამოს რუსეთი და მან გააგრძელოს მისი იმპერიალისტური დღის წესრიგის გატარება რეგიონში (Dzebisashvili 2022).

სამხრეთ კავკასიის ორი ქვეყანა - საქართველო და აზერბაიჯანი - რუსეთ-უკრაინის სრულმასშტაბიანმა ომმა ახალი რეალობის წინაშე დააყენა, რადგან ისევ გაააქტიურა

სამხედრო უსაფრთხოების საკითხი ბაქოსა და თბილისისთვის. რუსეთ-უკრაინის ომმა ასევე გამოამჟღავნა შავი ზღვის რეგიონის მოწყვლადობის მაღალი ხარისხი რუსეთის დომინირების გამო, რაც მათ საგარეო პოლიტიკის არჩევანის შესაძლებლობებს ზღუდავს. სხვა ფაქტორებთან ერთად, ეს მკაფიოდ გამოჩნდა იმ მოკრძალებულ ოფიციალურ რეაქციაში, რომელიც ბაქომ და თბილისმა უკრაინაში რუსეთის შეჭრის მიმართ გამოხატეს და ამ ორი ქვეყნის უარში, შეერთებოდნენ რუსეთის წინააღმდეგ დაწესებულ საერთაშორისო სანქციებს.

უკრაინის სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობის მიმართ ოფიციალური მხარდაჭერის გამოხატვის პარალელურად, საქართველოს მთავრობამ ყველაფერი იღონა, რომ შეუმჩნეველი დარჩენილიყო ამ დაპირისპირებაში (Kakhishvili 2022), არ შეუერთდა დასავლურ სანქციებს რუსეთის წინააღმდეგ და სცადა თანაბარი დისტანცირება როგორც კიევისგან, ასევე მოსკოვისგან. საქართველოს ახლად წამოწყებულ დაბალანსების პოლიტიკას რუსეთის მიმართ ხშირად ფინლანდიზაციის სტრატეგიას ადარებენ, რომელიც მიმართული იყო მისი ჩრდილოელი მეზობლის წუხილებისა და ინტერესების დაკმაყოფილებაში ეკონომიკური დაახლოების, თვითშეკავების და სტრატეგიული თმენის გზით (Kakachia & Kakabadze 2022). რუსეთთან მიმართებით საქართველოს ხელისუფლების „არგალიზიანების“ დამთმობ პოლიტიკას ბევრი დამკვირვებელი უარყოფითად უყურებს. როგორც ჩვენმა ერთ-ერთმა რესპოდენტმა თქვა, „რუსეთის მიმართ არგალიზიანების პოლიტიკა არ არის რეალური ვარიანტი საქართველოსთვის, თუ მას არ უნდა, რომ ქვეყნის სუვერენიტეტი კიდევ უფრო არ შეიზღუდოს და მეორე ბელარუსად არ იქცეს“ (Muchaidze 2022). ეს არ არის გასაკვირი, თუ გავითვალისწინებთ რუსეთისადმი სკეპტიკური და პროდასავლური დამოკიდებულების ხანგრძლივ ტრადიციას საგარეო პოლიტიკაზე მომუშავე ქართულ ექსპერტულ წრეებში. როგორც ერთმა რესპოდენტმა თქვა, უკრაინაში რუსეთის შეჭრის შემდეგ ბევრი არაფერი შეცვლილა საქართველოსთვის ნატო-სა და ევროკავშირში გაწევრების გრძელვადიანი მიზნების კუთხით (ანონიმური ინტერვიუ 2, 2022). თუმცა, მან დასძინა, რომ, ქვეყანას დროებითი მუშაობაც სჭირდება, რათა ნატო-ში გაწევრებამდე არსებულ პერიოდში საკუთარი უსაფრთხოება უზრუნველყოს (ანონიმური ინტერვიუ 2, 2022). ამ თვალთახედვით, საქართველოს მიერ რუსეთის მიმართ წარმოებული დაბალანსების პოლიტიკა შესაძლოა გარდამავალ გამოსავლად იქნეს გაგებული შავიზღვისპირა დაუცველი ქვეყნისთვის.

საქართველოს მსგავსად აზერბაიჯანის მთავრობამ რუსეთ-უკრაინის ომზე დაბალანსებული რეაგირება მოახდინა უკრაინისთვის გარკვეული დოზით მხარდაჭერის გამოცხადების და ამავე დროს, რუსეთის არგალიზიანების გზით. ეს შეიძლება აიხსნებოდეს საგარეო პოლიტიკის მიმართულეების შეზღუდული არჩევანის არსებობით აზერბაიჯანისთვის. გამოკითხულ ექსპერტთა აზრით, უკრაინაში არსებული სიტუაციის მთავარი ეფექტი აზერბაიჯანზე მანევრირების სივრცის შეზღუდვა და ხარჯების/რისკი გაზრდა იქნება (Babayev 2022). ამ შეჭრამ მნიშვნელოვანი ზეგავლენა იქონია და მომავალშიც იქონიებს აზერბაიჯანელი გადაწყვეტილების მიმღებების გათვლებზე. ეს შეჭრა მოითხოვს ახალი პოლიტიკის შემუშავებას მოსკოვის, ბრიუსელის, ლონდონის, ვაშინგტონის, ანკარის, თელ-

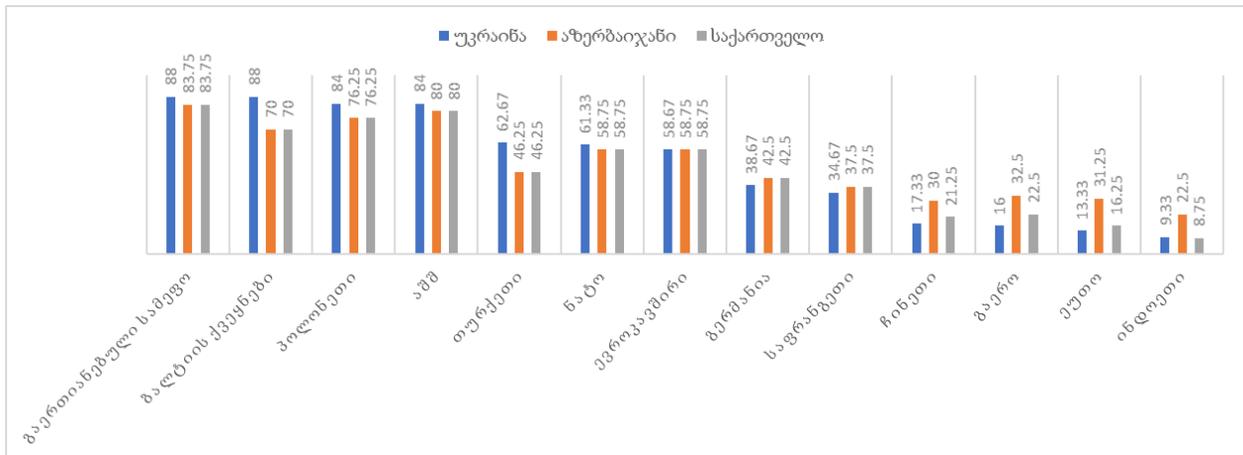
ავივის, პეკინისა და თეირანის მიმართ (Babayev 2022). ამიტომ, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ეს შეჭრა გადატვირთვის წერტილია ბაქოსთვის. თუ ამ შეჭრის შედეგად რუსეთი კიდევ უფრო გაძლიერდა, ის მერე სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებს მოადგება (Huseynov 2022). მაგრამ, თუ რუსეთი შესუსტდა, ეს იმას ნიშნავს, რომ უნდა მოვემზადოთ დეცენტრალიზაციისა და დესტაბილიზაციისთვის ჩრდილოეთ კავკასიაში, რაც გარკვეულ რადიკალიზაციას გამოიწვევს (Huseynov 2022).

აზერბაიჯანის და საქართველოს თავშეკავებული პოზიციები ხაზს უსვამს შავი ზღვის რეგიონის ქვეყნებს შორის მზარდი თანამშრომლობის მწირ პოტენციალს. ეს ასევე გამოიხატა ამ კვლევის ფარგლებში გამოკითხული უკრაინელი ექსპერტების ინტერვიუებში, რომლებიც არ ხედავენ რაიმე სათანადო შესაძლებლობებს უკრაინის, აზერბაიჯანის და საქართველოს ერთობლივი რეაგირებისთვის იმ გამოწვევებზე, რომლებსაც რუსეთის აგრესია რეგიონს უქმნის. კიევში ნათლად დაინახეს განსხვავებები იმ პოლიტიკურ პრიორიტეტებში, შესაძლებლობებსა და ურთიერთობებში, რომლებიც აზერბაიჯანს, საქართველოს და უკრაინას სხვა რეგიონულ აქტორებთან, მათ შორის რუსეთსა და თურქეთთან მიმართებით აქვთ. „მე ვერ ვხედავ მყარ ნიადაგს ერთობლივი აქტივობებისთვის ... სამივე ქვეყანას თავდაცვის და თავდაცვისთვის თანამშრომლობის მექანიზმების ჩამოყალიბების საკუთარი გზა აქვს,“ ამბობს ელჩი ბოდნარი (2022). უკრაინისგან განსხვავებით, რომელსაც რუსეთის სრულმასშტაბიანი შეჭრის შემდეგ სხვა არჩევანი არა აქვს საკუთარი არსებობისთვის ბრძოლის გარდა, აზერბაიჯანისა და საქართველოს მიმართ რუსეთიდან მომავალი საფრთხის ახლანდელი დონე მეტ არჩევანს ტოვებს (Dubovyk 2022). აზერბაიჯანი ალიანსს კრავს თურქეთთან, ხოლო საქართველო ცდილობს ბალანსირებას უკრაინის მიმართ სამოქალაქო საზოგადოების მხარდაჭერასა და ხელისუფლების მცდელობას შორის, შეინარჩუნოს ეკონომიკური თანამშრომლობა რუსეთთან (Bodnar 2022). არსებული განსხვავებების გათვალისწინებით, უკრაინელ ექსპერტებს მიაჩნიათ, რომ უფრო ეფექტიანი აზერბაიჯანს, საქართველოსა და უკრაინას შორის სხვადასხვა სფეროში პრაქტიკული თანამშრომლობის გაღრმავებაზე ფოკუსირება იქნებოდა, ვიდრე ურთიერთობის რაიმე ახალი ინსტიტუციური ფორმატის შექმნა (Gaber 2022).

რაც შეეხება როლების შეფასებას, რომლებსაც რეგიონული და საერთაშორისო აქტორები შავი ზღვის რეგიონში თამაშობენ, უკრაინის, აზერბაიჯანის და საქართველოს საგარეო პოლიტიკის ექსპერტებს ამ საკითხზე უმეტესად მსგავსი მოსაზრებები აქვთ. სამი ქვეყნის გამოკითხულმა ექსპერტებმა უმაღლესი შეფასება მისცეს დასავლელ პარტნიორებს (ევროკავშირი, ნატო და ნატო-ს/ევროკავშირის ცალკეული წევრი ქვეყნები), ხოლო არადასავლურ ქვეყნებს (ინდოეთი, ჩინეთი) და რეგიონულ და საერთაშორისო ორგანიზაციებს (გაერო, ეუთო, გუამი, ბისეკი) ყველაზე დაბალი (გრაფიკები 1 და 2). განსაკუთრებით გაიზარდა გაერთიანებული სამეფოს შეფასება რუსეთ-უკრაინის ომის ფონზე: გამოკითხულმა ექსპერტებმა სამივე ქვეყნიდან ამ ქვეყნის როლი „რუსეთ-უკრაინის ომში და რუსეთის აგრესიული რეგიონული პოლიტიკის შეკავებაში“ შეაფასეს როგორც

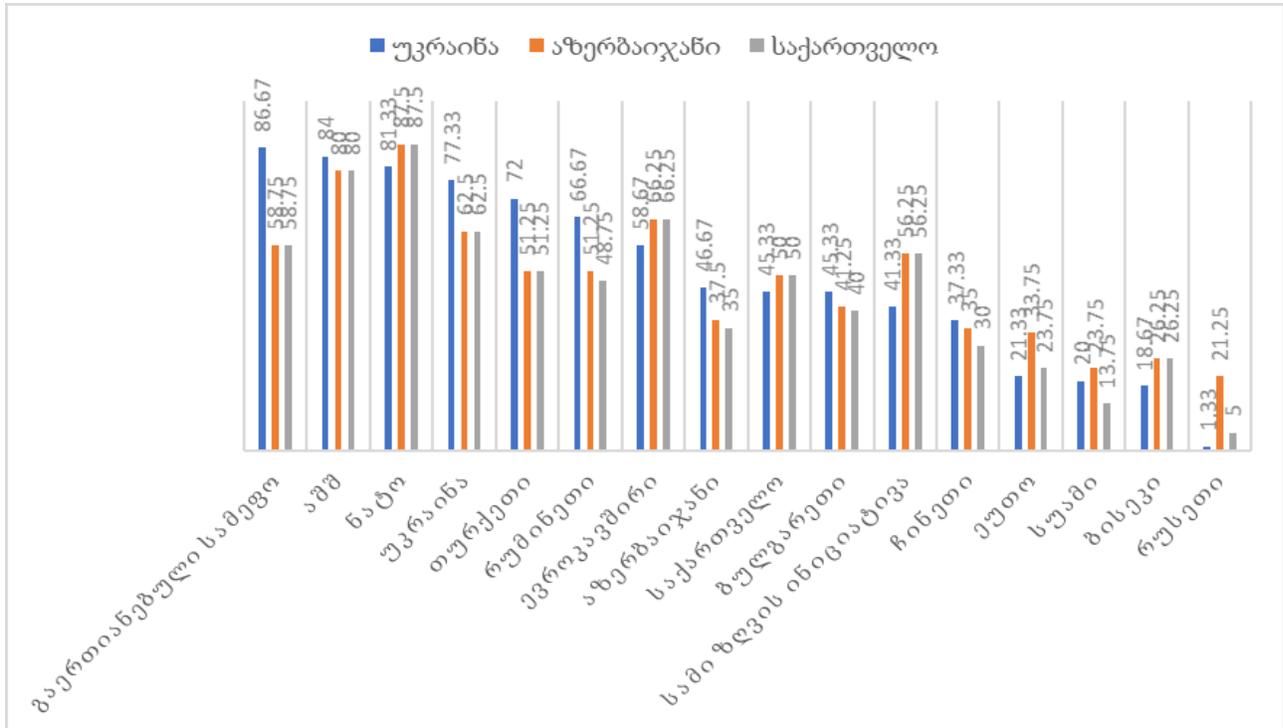
ყველაზე ეფექტიანი. ქულების მიხედვით გაერთიანებულ სამეფოს მოსდევს პოლონეთი, აშშ და ბალტიისპირეთის სახელმწიფოები, ხოლო ჩინეთი, გაერო, ეუთო და ინდოეთი ჩამონათვალის ბოლოში მოხვდნენ (გრაფიკი 1). როგორც ჩანს, ცალკეული ქვეყნების როლი უკრაინის მიმართ მათი მხარდაჭერის და ვითარების გამარჯვებისკენ შემობრუნების შესაძლებლობის მიხედვით შეფასდა.

გრაფიკი 1. როგორ შეაფასებდით შემდეგი აქტორების როლს რუსეთ-უკრაინის ომში და რუსეთის აგრესიული რეგიონული პოლიტიკის შეკავებაში (შეფასების 0-დან 100-მდე სკალა, სადაც 0 = ყველაზე არაეფექტიანი, ხოლო 100 = ყველაზე ეფექტიანია)?

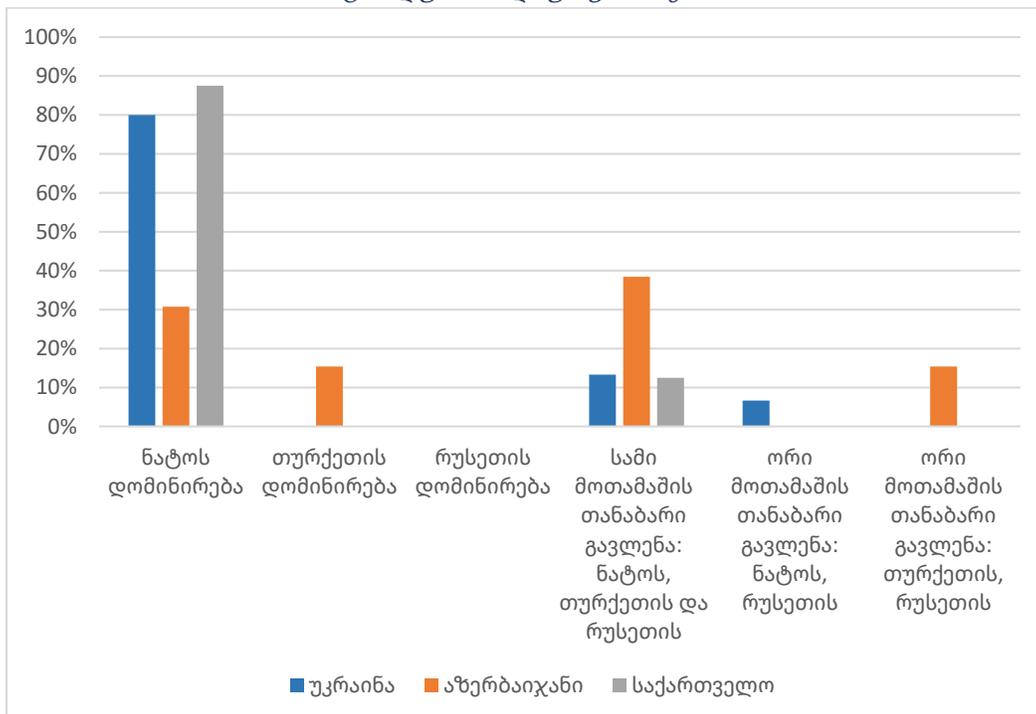

უკრაინელმა ექსპერტებმა გაერთიანებულ სამეფოს უმაღლესი შეფასება მეორე კატეგორიაშიც (შესაძლო პოზიტიური როლი შავი ზღვის ფართო რეგიონის უსაფრთხოების გაძლიერებაში) მისცეს, ხოლო ქართველმა და აზერბაიჯანელმა ექსპერტებმა უმაღლესი ქულები ნატო-სა და აშშ-ს მიანიჭეს, რომლებსაც ევროკავშირი მოსდევს (გრაფიკი 2). ასეთი შეხედულებები, ზოგადად, შეესაბამება ექსპერტთა პასუხებს ინტერვიუების დროს, რომლებიც პროექტის ფარგლებში ჩატარდა. სამი ქვეყნის გამოკითხვის შედეგები უფრო ახლოს იდგა ერთმანეთთან ცხრილის მეორე ნახევარში: ჩინეთი, ეუთო, სუამი, ბისეკი და რუსეთი შავი ზღვის უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში პოზიტიური როლის შემსრულებლებად ყველაზე ნაკლებად მიიჩნიეს სამივე ქვეყნის ექსპერტებმა (გრაფიკი 2).

გრაფიკი 2. როგორ შეფასებდით ქვემოთ ჩამოთვლილი აქტორების შესაძლო პოზიტიურ როლს შავი ზღვის ფართო რეგიონის უსაფრთხოების გაძლიერებაში (შეფასების 0-დან 100-მდე სკალა, სადაც 0 = ყველაზე არაეფექტიანი, ხოლო 100 = ყველაზე ეფექტიანი)?

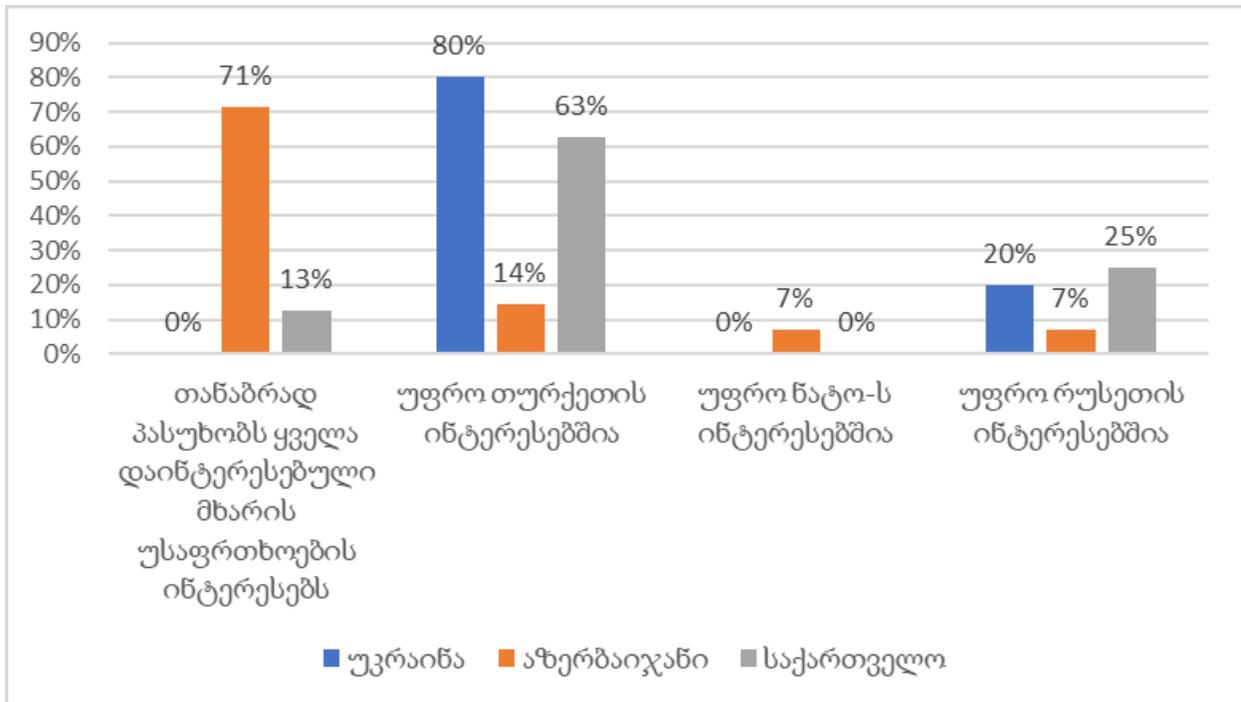

გრაფიკი 3. შავი ზღვის რეგიონში სამხედრო ძალის როგორი ბალანსი შეუწყობდა ყველაზე უკეთ ხელს რეგიონის სტაბილურობას და უსაფრთხოებას?

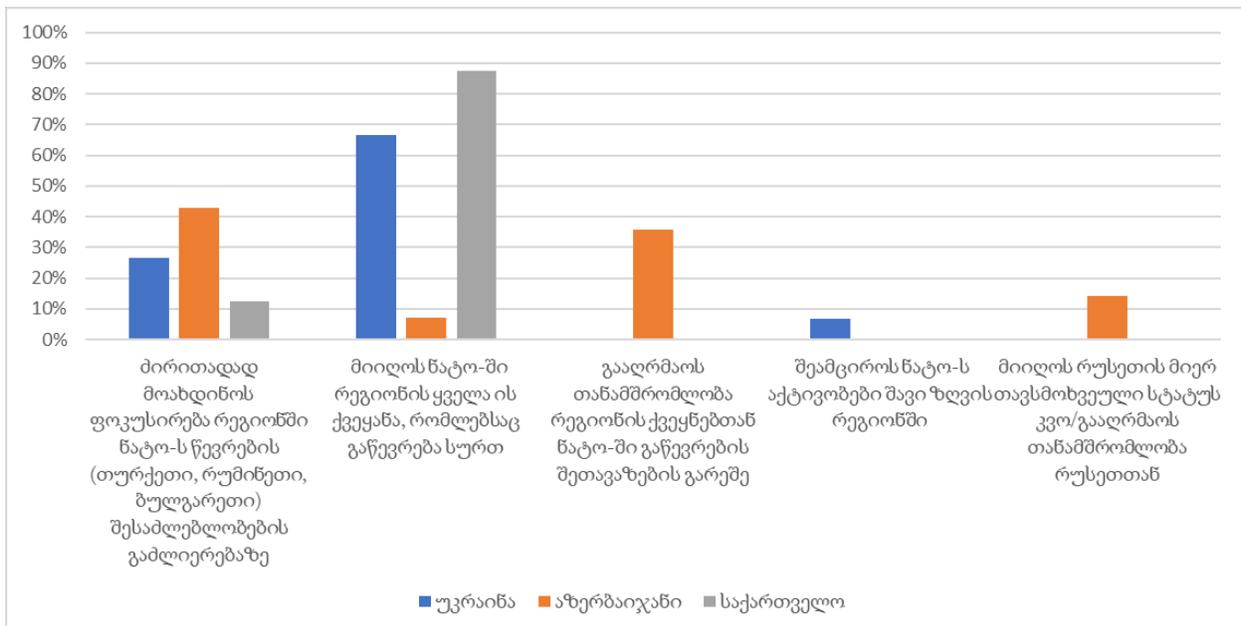

თურქეთი ერთადერთი აქტორია, რომლის მიმართაც უკრაინელი, ქართველი და აზერბაიჯანელი ექსპერტების შეხედულებები მნიშვნელოვნად განსხვავდება. ქართველები და უკრაინელები დიდი სიფრთხილით ეკიდებიან ანკარის როლს შავი ზღვის რეგიონში მაშინ, როდესაც ბაქო მას მთავარ მოკავშირედ აღიქვამს. მართალია, უკრაინელი ექსპერტებიც და ქართველი ექსპერტებიც აფასებენ თურქეთთან პარტნიორობას, მაგრამ ისინი ეჭვით უყურებენ თურქეთის ნელთბილ თანამშრომლობას ნატო-თან შავი ზღვის რეგიონში და მის ოპორტუნისტულ მიდგომას რუსეთის მიმართ. როგორც ერთმა ქართველმა რესპონდენტმა თქვა, „თურქეთის პოლიტიკა შავ ზღვასთან დაკავშირებით არ არის მიმართული ნატო-ს აქტიურ ჩართვაზე შავი ზღვის რეგიონში და ის შავი ზღვის რეგიონის პრობლემებისა და გამოწვევების გადაჭრის საქმეში უპირატესობას თანამშრომლობის რეგიონულ ფორმატებს [რუსეთის მონაწილეობით] ანიჭებს. მაგალითად, 3+3 ინიციატივა დასავლეთის გამორიცხვას და რუსეთთან ერთად პრობლემების გადაწყვეტას ისახავდა მიზნად“ (Muchaidze 2022). ეს პოზიცია დასავლელი დიპლომატების და ექსპერტების მოსაზრებებს ემთხვევა, რომლებსაც ასევე მიაჩნიათ, რომ „მონტროს კონვენციის“ საფარქვეშ თურქეთი ბლოკავს ნატო-ს ინიციატივებს შავ ზღვაზე, რათა „მინიმუმამდე დაიყვანოს მოკავშირის ყოფნა თავის უკანა ეზოში“ (Townsend 2021). მეორე მხრივ, საქართველოში ესმით, რომ რუსეთთან თურქეთის ფლირტის მიუხედავად, თურქეთი მაინც უზრუნველყოფს საქართველოს უსაფრთხოების მინიმალური გარანტიებით, რადგან ანკარა „არ არის დაინტერესებული, რომ შავი ზღვა [რუსეთის] ზღვად იქცეს“ (Akubardia 2022). არსებობს ასევე გეოპოლიტიკური სამკუთხედი თურქეთს, საქართველოსა და აზერბაიჯანს შორის, რომელიც თავდაპირველად ენერგოპროექტების ხელშესაწყობად შეიქმნა, მაგრამ შემდეგ სხვა სფეროებშიც, მათ შორის უსაფრთხოების სფეროში გადაიზარდა (Akubardia 2022). და მაინც, საქართველო ერთადერთ ქვეყნად რჩება რეგიონში, რომელსაც არ აქვს ძირითადი სამხედრო ხელშეკრულება რომელიმე რეგიონულ ან გლობალურ პარტნიორთან, აზერბაიჯან-თურქეთის და სომხეთ-რუსეთის ალიანსებისგან განსხვავებით. ქართველი და უკრაინელი ექსპერტები სკეპტიკურად უყურებენ „მონტროს კონვენციის“ სარგებლიანობას. ამ ორ ქვეყანაში გამოკითხულ რესპონდენტთა უმრავლესობა ფიქრობს, რომ ეს კონვენცია უფრო თურქეთის ინტერესებშია და არც ერთმა მათგანმა არ თქვა, რომ ის ნატო-ს ინტერესებში შედის (გრაფიკი 4). ამის საპირისპიროდ, გამოკითხულ აზერბაიჯანელ ექსპერტთა უმრავლესობის აზრით, ეს კონვენცია ყველას უსაფრთხოების ინტერესებშია (გრაფიკი 4).

გრაფიკი 4. რა გავლენას ახდენს დღეს მონტროს კონვენცია შავი ზღვის რეგიონის უსაფრთხოებაზე?

გრაფიკი 5. როგორ შეუძლია ნატო-ს მოკავშირეებს აღკვეთონ რუსეთის შემდგომი დესტრუქციული ქმედებები, რომლებითაც ნადგურდება უსაფრთხოება შავი ზღვის რეგიონში?

შავი ზღვის ომის შემდგომი უსაფრთხოება და უსაფრთხოების ახალი წესრიგი ევროპაში: კიევის, ბაქოს და თბილისის მოსაზრებები

უკრაინაში რუსეთის შეჭრამ არა მარტო უსაფრთხოების ვითარება შეცვალა შავი ზღვის ფართო რეგიონში, არამედ დრამატულად გადააკეთა მსოფლიოს წამყვანი სახელმწიფოების აღქმა რეგიონის და გლობალური უსაფრთხოებისთვის მისი მნიშვნელობის, ასევე წამყვანი რეგიონული მოთამაშეების როლების შესახებ. მანამდე შავი ზღვა „იშვიათად მოიაზრებოდა მსოფლიოს ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან სტრატეგიულ სივრცედ ... მიუხედავად იმისა, რომ შავი ზღვის სანაპიროსა თუ მის სიახლოვეს 10 ომი მოხდა ცივი ომის დასრულების შემდეგ“ (Hess, 2022). ევროკავშირის წამყვანი წევრი ქვეყნების და ნატო-ს წევრი ევროპული ქვეყნების მთავრობებმა „უმნიშვნელო ინტერესი გამოიჩინეს შავი ზღვის უსაფრთხოების მიმართ,“ მათ არ ჰქონდათ ერთიანი დასავლური სტრატეგია ამ რეგიონთან მიმართებით და იმაშიც ვერ გაერკვნენ, „იყო თუ არა შავი ზღვის რეგიონი ევროპის განუყოფელი ნაწილი“ (Flanagan, S.J. et al., 2020: 149). თუმცა, უკრაინაში რუსეთის სრულმასშტაბიანმა შეჭრამ შავი ზღვის რეგიონი პერიფერიიდან ევროატლანტიკური უსაფრთხოების პროცესების ცენტრში გადმოიტანა, როგორც ამას დოქტორი ევგენია გეიბერი (2022) აღნიშნავს ამ კვლევის ფარგლებში მოცემულ ინტერვიუში. ამ ომმა ისიც აჩვენა, რომ შავი ზღვის რეგიონი განცალკევებულად კი არა, არამედ მთელი ევროპული უსაფრთხოების სისტემის ნაწილად უნდა განიხილებოდეს, ამბობს ელჩი ვასილი ბოდნარი (2022). სრულმასშტაბიანი ომის დაბრუნებამ ევროპაში ბევრი ქვეყანა აიძულა, ყურადღებით გადაეფასებინა საკუთარი უსაფრთხოების და თავდაცვის სექტორები და უკეთ შეესწავლა საკუთარი სისუსტეები.

უკრაინაში რუსეთის შეჭრის შემდეგ ძირეული გადააზრება შავი ზღვის რეგიონის სხვა ქვეყნებშიც მოხდა, მათ შორის უკრაინაში, საქართველოში და აზერბაიჯანში. აზერბაიჯანმა და საქართველომ სტრატეგიული თმენის და დაყვავების იდენტური გზა აირჩიეს უკრაინაში რუსეთის შეჭრის მიმართ, რაც ძალიან განსხვავებულად მიიღო საგარეო პოლიტიკის ექსპერტებმა და ფართო საზოგადოებამ ამ ორ ქვეყანაში. აზერბაიჯანში, როგორც ჩანს, დაბალანსებული საგარეო პოლიტიკა რუსეთთან დაყვავების მიდგომასთან ერთად ფართო ეროვნული კონსენსუსის საგანია, რომელსაც ყველა წამყვანი დაინტერესებული მხარე - მმართველი ელიტა, მოსახლეობა და საგარეო პოლიტიკის ექსპერტები იზიარებენ. ზოგი გამოკითხული აზერბაიჯანელი ექსპერტის აზრით რეგიონის ქვეყნებისთვის მთავარი საფრთხეებია, თუ როგორ გამოხატო რუსეთის აგრესიისადმი ნეგატიური რეაქცია, როგორ არ იქნე შეთრეული რუსეთის მიერ მართულ კოალიციებში და ამავე დროს, როგორ არ დადგე ნეგატიური პოლიტიკური შედეგების რისკის წინაშე (ანონიმური ინტერვიუ 1, 2022). ექსპერტები ასევე აცხადებდნენ, რომ აზერბაიჯანისთვის საუკეთესო ვარიანტი იყო ნეიტრალური პოზიციის დაცვა, რუსეთისგან ნებისმიერი ზეწოლის დაბალანსება და მთიანი

ყარაბაღის კონფლიქტის სამშვიდობო პროცესში რუსეთის მნიშვნელოვანი როლის არ დავიწყება (ანონიმური ინტერვიუ 1, 2022).

თუმცა, რამდენიმე გამოკითხული ექსპერტი აზერბაიჯანიდან იმაზეც სვამდა კითხვებს, თუ რამდენად წარმატებული იყო ბაქოს დაბალანსებული მიდგომა ომის მიმართ უკრაინაში მისი დაწყების შემდეგ (ანონიმური ინტერვიუ 1, 2022). მართალია აზერბაიჯანი უკრაინას ჰუმანიტარულ დახმარებას და უაღრესად საჭირო ენერგორესურსებს აწვდიდა, მაგრამ ის რუსეთის წინააღმდეგ დაწესებულ სანქციებს არ შეუერთდა. იმისათვის, რომ განვსაზღვროთ, არის თუ არა ბალანსირების ეს პოლიტიკა ჯერჯერობით „ეფექტიანი,“ უნდა შევხედოთ, ხომ არ მოხდა ცვლილებები აზერბაიჯანის ორმხრივ ურთიერთობებში ან მათ ხანგრძლივობაში ამ ქვეყნებთან და რა მოიგო მან ამ გათვლილი ბალანსირების შედეგად (ანონიმური ინტერვიუ 1, 2022). აღქმები მნიშვნელოვანია და დადმავალი მრუდი, რომელსაც ამ პერიოდში აზერბაიჯან-რუსეთის ურთიერთობებში ვხედავთ, იმის მაჩვენებელია, რომ ბაქოს ამ დამოუკიდებელ ნაბიჯებს მოსკოვი გამოწვევად აღიქვამს მისი მიზნისთვის უკრაინაში და ფართო სამეზობლოში. აზერბაიჯანის მიმართ მკვახე რიტორიკა რუსულ მედიაში და რუსეთის ოფიციალური მხრიდან მიუთითებს, რომ მოსკოვი აზერბაიჯანს მოწინააღმდეგე მხარედ ხედავს იმ ნულოვან თამაშში, რომელიც რუსეთსა და დასავლეთს შორის უარესდება, მაგრამ უკრაინაში მიმდინარე ქაოსის ფონზე თავს იკავებს ბაქოსთან ურთიერთობების დაძაბვისგან (Huseynov 2022).

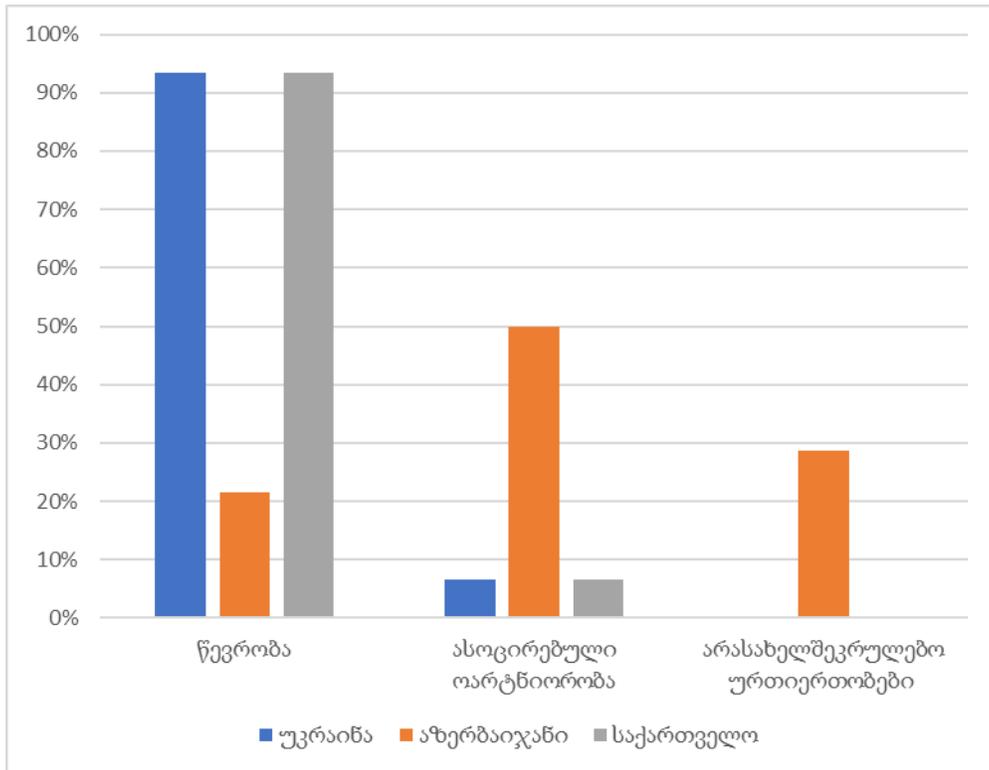
ამასობაში, აზერბაიჯანის საზოგადოების უდიდესმა ნაწილმა ამ კრიზისში უკრაინის მხარე დაიჭირა, საკუთარი ტერიტორიების უცხოელი დამპყრობლის მიერ ოკუპაციის ასოციაციით. რუსეთის მიერ დონბასის და სხვა ტერიტორიების ოკუპაციასთან პარალელურად 1990-იან წლებში აზერბაიჯანის მიმართ რუსეთის აგრესიასთანაც ავლებენ. ამიტომ ჰქონდა უარყოფითი რეაქცია აზერბაიჯანში საზოგადოებას იმაზე, რაც რუსეთმა ჩაიდინა. ხალხის მხარდაჭერის დასტურია უკრაინისთვის გაგზავნილი უამრავი ჰუმანიტარული დახმარება, მხარდაჭერა სოციალურ მედიაში და მიტინგი, რომელზეც ბევრი ხალხი შეიკრიბა ბაქოში უკრაინის საელჩოს წინ (JAM-News February 2022). ეს საკმაოდ შთამბეჭდავი მომენტი იყო აზერბაიჯანელი საზოგადოებისთვის და უკრაინაში რუსეთის ქმედებებზე გამოხატული პროტესტით მათ ყარაბაღში რუსეთის ქმედებებზეც გამოხატეს მოსაზრება.

აზერბაიჯანისგან განსხვავებით, თავშეკავების და სტრატეგიული თმენის იდენტური მიდგომა, რომელიც საქართველოს ხელისუფლებამ აირჩია რუსეთის აგრესიული ქმედებების მიმართ, ძალიან განსხვავებულად იქნა მიღებული საქართველოში, რაც ღრმა პოლიტიკურ კრიზისში გადაიზარდა. ბაქოსგან განსხვავებით, საქართველოში, როგორც ჩანს, არ არსებობს ეროვნული კონსენსუსი დაბალანსებულ საგარეო პოლიტიკაზე - როგორც ჩანს, მას უმთავრესად ამჟამინდელი საქართველოს ხელისუფლება უჭერს მხარს, რომელსაც მოსახლეობის უმეტესობა, ფართო პოლიტიკური კლასი თუ საგარეო პოლიტიკის ექსპერტები კატეგორიულად არ იზიარებენ (Kandelaki & Lebanidze, forthcoming). ეს

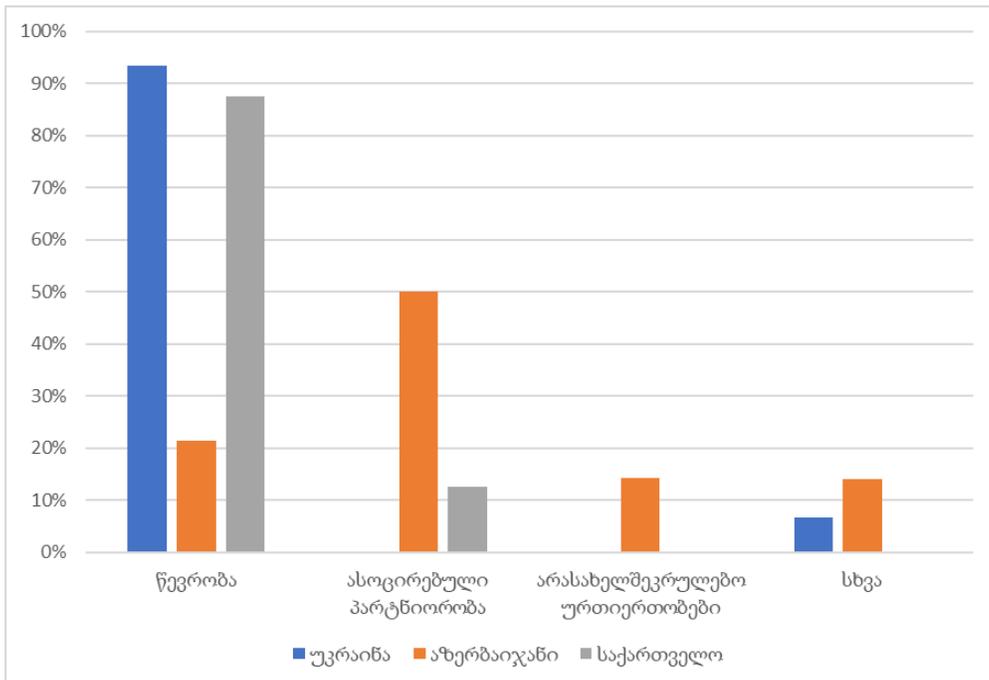
ინტერვიუებითაც დადასტურდა, რომლებიც ექსპერტებთან ამ კვლევის ავტორებმა ჩაატარეს - არც ერთ რესპონდენტს არ გამოუხატავს მხარდაჭერა ხელისუფლების მიერ წარმოებული რუსეთის დაყვავების პოლიტიკის მიმართ. მეტიც, საქართველოს შემთხვევაში დაბალანსებული საგარეო პოლიტიკა, როგორც ჩანს, ასევე მჭიდრო შეხებაშია ადგილობრივ ხელისუფლებასთან, რადგან მმართველი რეჟიმები საქართველოში ხშირად ცდილობენ ევროატლანტიკური მიზნების მორგებას ადგილობრივი რეფორმირების პროცესებთან, მათ შორის ნებისმიერ დემოკრატიზაციასთან, რომელიც მათ ძალაუფლებას ემუქრება. ერთ-ერთი რესპონდენტის თანახმად, შიდა ძალაუფლების შენარჩუნებისთვის, საქართველოს არსებული ხელისუფლება ისეთ ქმედებებს ჩადის, რომლებიც საზიანოა საქართველოს ეროვნული ინტერესებისთვის და რომელთაც შედეგიც საქართველოს ევროპული ინტეგრაციისთვის აუცილებელი დემოკრატიული რეფორმების ვალდებულებების შეუსრულებლობაა, ასევე, ურთიერთობების გაუარესება საქართველოს სტრატეგიულ პარტნიორებთან. ამას შედეგად შესაძლოა საქართველოს დასავლეთისგან მოწყვეტა და პოსტსაბჭოთა, პოსტიმპერიულ სივრცეში შეთრევა მოჰყვეს (Dzebisashvili 2022).

არ არის გასაკვირი, რომ საგარეო პოლიტიკის უკრაინელი და ქართველი ექსპერტების ხედვა შავი ზღვის რეგიონში მომავალი მშვიდობისა და უსაფრთხოების წესრიგის შესახებ ერთმანეთის მსგავსია. ამ კვლევის ფარგლებში გამოკითხული უკრაინელი და ქართველი რესპონდენტების უდიდესი უმრავლესობა თავიანთი ქვეყნის ნატო-სა და ევროკავშირში გაწევრებას ამ ორგანიზაციებთან ურთიერთობების საბოლოო ეტაპად ხედავს (გრაფიკები 6 და 7). ქართველ ექსპერტებთან ინტერვიუებმა ერთი საინტერესო ფაქტიც გამოავლინა: ნატო-ს წევრობა ისევე, როგორც აშშ-თან მჭიდრო თანამშრომლობა უსაფრთხოებასა და გადარჩენასთან ასოცირდება, ხოლო ევროკავშირი აღიქმება არა მარტო ეკონომიკური და სოციალური კეთილდღეობის ერთ-ერთ ძირითად წყაროდ, არამედ ისეთ აქტორადაც, რომელიც ნაკლებ საიმედოა ცალკეული წევრი ქვეყნების ამბივალენტური დამოკიდებულების გამო, როგორებიცაა საფრანგეთი და გერმანია. უკრაინაში რუსეთის შეჭრის გათვალისწინებით, გაერთიანებული სამეფო, ნატო-სა და აშშ-ის მხარდამხარ, ყველაზე მნიშვნელოვან აქტორად მოაზრება, რომელსაც შესწევს ძალა, შექმნას მშვიდობის და უსაფრთხოების მექანიზმები შავი ზღვის რეგიონში (Akubardia 2022). საინტერესოა, რომ ქართველი ექსპერტები არა მარტო ნატო-ში გაწევრებას ანიჭებენ უპირატესობას ევროკავშირის წევრობასთან შედარებით, არამედ მიაჩნიათ, რომ ის უფრო ადვილი მისაღწევია, ხოლო ევროკავშირში გაწევრება უფრო ხანგრძლივ პროცესად წარმოუდგენიათ (Akubardia 2022).

გრაფიკი 6. თქვენი აზრით, როგორი უნდა იყოს თქვენი ქვეყნის ნატო-თან ურთიერთობების ფინანსური ეტაპი?

გრაფიკი 7. თქვენი აზრით, როგორი უნდა იყოს თქვენი ქვეყნის ევროკავშირთან ურთიერთობების ფინანსური ეტაპი?

ქართველი და უკრაინელი ექსპერტებისგან განსხვავებით, გამოკითხული აზერბაიჯანელი ექსპერტების მხოლოდ 20% უჭერს მხარის თავიანთი ქვეყნის გაწვევრებას ნატო-სა და ევროკავშირში, რომელთა უმეტესობაც ამ ორგანიზაციებთან ურთიერთობის ფინალურ ეტაპად ასოცირებულ პარტნიორობას ემხრობიან (გრაფიკები 6 და 7). აზერბაიჯანელი ექსპერტები ასევე დაეთანხმნენ აზრს, რომ ქვეყანას რეგიონში საკმაოდ განსხვავებული პოზიცია აქვთ, რადგან მას მეგობრული ურთიერთობები აქვს რუსეთთან და არ შეიძლება დავიწყება, რომ რუსეთი მნიშვნელოვანი აქტორია მთიანი ყარაბაღის სამშვიდობო პროცესში (ანონიმური ინტერვიუ 1, 2022). საჭიროა მჭიდრო ეკონომიკური თანამშრომლობის, დაბალანსებული პოლიტიკის და ნეიტრალურობის დაცვა ნებისმიერი სამხედრო ბლოკი მიმართ, რათა თავიდან იქნეს აცილებული რუსეთის აგრესია (ანონიმური ინტერვიუ 1, 2022). ამავე დროს, საქართველოს და უკრაინის გამოცდილების გათვალისწინებით, აზერბაიჯანმა ყოველთვის უნდა შეინარჩუნოს დაბალანსებული პოლიტიკური მიდგომა, გააძლიეროს საკუთარი სამხედრო ძალა და მზად იყოს საკუთარი სუვერენიტეტის დასაცავად (ანონიმური ინტერვიუ 1, 2022).

ნეიტრალური პოზიცია და ნებისმიერი სამხედრო ბლოკის მიუმხრობლობა დღემდე საუკეთესო ვარიანტებია ქვეყნისთვის. გარდა ამისა, უსაფრთხოების თვალსაზრისით, აზერბაიჯანი ყოველთვის უნდა იყოს თურქეთთან ერთად, რომელმაც მას მხარდაჭერა ყარაბაღის 2-ე ომის დროს დაუმტკიცა (Expert Interview with Azer Babayev, July 2022). აზერბაიჯანმა უნდა გაითვალისწინოს პოზიტიური შესაძლებლობები, რომლებიც რეგიონში ამჟამად არსებულმა სიტუაციამ წარმოშვა და უნდა შეასრულოს ხიდის და ალტერნატიული სატრანზიტო მაგისტრალის ფუნქცია ევროპასა და აზიას შორის. გარდა ამისა, ზოგი აზერბაიჯანელი ექსპერტი აცხადებს, რომ ომის დასრულების შემდეგ რუსეთი არ უნდა გაირიყოს, არ უნდა დარჩეს მარტო და არ უნდა იგრძნოს თავი მარგინალიზებულად (ანონიმური ინტერვიუ 1, 2022). ის უნდა მონაწილეობდეს უსაფრთხოების მომავალ სისტემაში (Babayev 2022). შესაბამისად, უსაფრთხოების ახალი არქიტექტურა, სადაც ევროპა და რუსეთი ერთად მუშაობენ ევროპაში უსაფრთხოების საერთო სისტემის შესაქმნელად, პრიორიტეტული საკითხია ომის შემდგომ პერიოდში (ანონიმური ინტერვიუ 1, 2022). გარდა ამისა, ძალიან მნიშვნელოვანია, თუ როგორ აღიქვამს რეგიონს ევროპა: თუ რეგიონი დანახული იქნება რუსეთის უკანა ეზოდ, საჭირო იქნება უსაფრთხოების ქოლგის შექმნა რეგიონში რუსეთის დომინირების და მონოპოლიის აღსაკვეთად (Shiriyev 2022).

და ბოლოს, აზერბაიჯანს შეუძლია რეგიონიდან სარგებლის მიღება და მასში წვლილის შეტანა. ვინაიდან აზერბაიჯანს ავღანეთში, კოსოვოსა და ერაყში სამშვიდობო მისიებში მონაწილეობის გამოცდილება აქვს, მას საკუთარი შეიარაღებული ძალების გაგზავნა შეუძლია უკრაინაში (ანონიმური ინტერვიუ 1, 2022). ასევე, რუსეთსა და უკრაინასთან სანდო ურთიერთობიდან გამომდინარე, აზერბაიჯანს შეუძლია შექმნას ნეიტრალური პოლიტიკური პლატფორმა მათ შორის მოლაპარაკებებისთვის (ანონიმური ინტერვიუ 1, 2022). გარდა ამისა, აზერბაიჯანს უდიდესი წვლილის შეტანა შეუძლია ეკონომიკის სფეროში, განსაკუთრებით

ენერგომატარებლებით ევროპის (სამხრეთ ევროპის) მომარაგებაში. ეს შესაძლებლობა აზერბაიჯანს აძლევს შანსს, გახდეს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მოთამაშე შავი ზღვის რეგიონში, რომელიც ალტერნატიულ სატრანზიტო დერეფნად მოიაზრება ევროპასა და აზიას შორის. აზერბაიჯანი მთავარი ქვეყანა იქნება ენერგორესურსების სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპისთვის მიწოდებაში, განსაკუთრებით ბულგარეთის, რუმინეთის, მოლდოვის, სერბეთისა და ალბანეთისთვის (Shiriyev 2022). ამ ეტაპზე ბაქო ბუნებრივ აირს აწვდის საბერძნეთს, ალბანეთსა და იტალიას TANAP-ის და TAP-ის მილსადენებით. დაგეგმილია გაზის ექსპორტის მოცულობის გაზრდა ბულგარეთისთვის და იქიდან სამხრეთ-აღმოსავლეთის სხვა ქვეყნებისთვის მიწოდება. საუბარია, ასევე, მწვანე დერეფნის მშენებლობაზე აზერბაიჯანული ელექტროენერჯის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ქვეყნებისთვის მისაწოდებლად - საქართველოს და შავი ზღვის გავლით რუმინეთისთვის და იქიდან ევროპისთვის. ამრიგად, ევროკავშირისთვის ძალიან მნიშვნელოვანი იქნება რუსეთის გავლენის შემცირება ევროპის ამ ნაწილში, ასევე ენერგოუსაფრთხოების უმაღლეს დონეზე უზრუნველყოფა აზერბაიჯანის მონაწილეობით. გარდა ამისა, აზერბაიჯანი შეიძლება გახდეს სატრანზიტო მარშრუტი ევროპული პროდუქციის ჩინეთში და ჩინური საქონლის ევროპაში ტრანსპორტირებისთვის. შედეგად, არსებული ვითარების გათვალისწინებით, შესაძლებელია რეგიონში „უძველესი აბრეშუმის გზის“ აღდგენა გადაზიდვებისთვის.

მთლიანობაში, აზერბაიჯანელი ექსპერტების აზრით, უკრაინის ომს ექნება როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი ზეგავლენა აზერბაიჯანის პოზიციაზე სტრუქტურული თვალსაზრისით. დადებითი არის ის, რომ აზერბაიჯანი სანდო ენერგომომწოდებლად ყალიბდება ევროკავშირისთვის - ქვეყნის გეოგრაფიული მდებარეობა ზრდის აზერბაიჯანის სტრატეგიულ მნიშვნელობას ენერგორესურსებისთვის (არა მხოლოდ დასავლეთისთვის, არამედ რუსეთისა და ჩინეთისთვის). ეს დადებითად მოქმედებს მის პოზიციაზე ყარაბაღის საკითხზე მოლაპარაკებებში. რუსეთის რკინიგზაზე სანქციების დაწესების შემდეგ აზერბაიჯანი შეიძლება, ასევე, იქცეს სატრანზიტო ჰაბად. „შუა დერეფანმა“ აზერბაიჯანის მთავარი როლით შეიძლება ტვირთის ნაწილი წამოიღოს ჩრდილოეთის იმ მარშრუტიდან, რომელიც რუსეთსა და ბელარუსზე გადის. უარყოფითი კი ის არის, რომ აზერბაიჯანი რუსეთსა და დასავლეთს შორის გაუარესებული ნულოვანი თამაშის ნაწილი იქნება. ბოლო დრომდე აზერბაიჯანის დაბალანსებულმა საგარეო პოლიტიკამ მას მისცა მანევრირების შესაძლებლობა, აეცილებინა გეოპოლიტიკური ზეწოლები. ახლა ეს სტრატეგია სერიოზულ გადასინჯვას საჭიროებს და აზერბაიჯანს მოუწევს, ჩაერთოს მრავალწახნაგიან გეოპოლიტიკაში (Babayev 2022).

უკრაინელი და ქართველი ექსპერტების მოსაზრებები რეგიონის შესახებ უფრო სკეპტიკურია რუსეთთან მიმართებით და მეტად ფოკუსირებული დასავლეთზე. უკრაინაში რუსეთის შეჭრის შედეგად მომავალი გეოპოლიტიკური ლანდშაფტი ჩამოყალიბდება იმის გათვალისწინებით, რომ რუსეთი საფრთხეა, რომელიც უნდა იქნეს შეკავებული, აღნიშნავს ვოლოდიმირ დუბოვიკი (2022). ამასთან დაკავშირებით, ნატო-ს ფარგლებში კოლექტიური

თავდაცვის მნიშვნელობა კიდევ უფრო მკაფიო გახდება ევროპის ქვეყნებისთვის, რომლებიც უფრო აქტიურად ჩაერთვებიან ალიანსის საქმიანობაში.

უკრაინელი ექსპერტების აზრით, კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ცვლილება ცენტრალური და აღმოსავლეთი ევროპის აქტორების როლის გაძლიერება იქნება რეგიონის მომავალ არქიტექტურაში, უპირველეს ყოვლისა უკრაინის, პოლონეთის, ბალტიის ქვეყნებისა და სლოვაკეთის, რომლებმაც დაამტკიცეს თავიანთი უნარი და მზაობა, წინ აღუდგნენ რუსულ საფრთხეს მაშინ, როდესაც „ბებერმა ევროპამ“ პროაქტიულობის ნაკლებობა გამოავლინა უსაფრთხოების სფეროში, განსაკუთრებით ომის საწყის ეტაპებზე (Gaber 2022). უკრაინის არმიის საბრძოლო გამოცდილების გათვალისწინებით, უკრაინას შეუძლია გახდეს შავი ზღვის რეგიონის უსაფრთხოების ერთ-ერთი გარანტორი, ამბობენ უკრაინელი დიპლომატები და ექსპერტები (Dubovyk 2022, Korsunsky 2022, Ryzhenko 2022) და ხაზს უსვამენ, რომ „დღეს უკრაინა ნატო-ს იცავს“ (Bodnar 2022) და უკრაინამ დაამტკიცა, რომ ის რეგიონული უსაფრთხოების მომხმარებელი კი არ არის, არამედ მიმწოდებელია (Gaber 2022).

შავი ზღვის რეგიონის უსაფრთხოების აღდგენის კონტექსტში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ყირიმის საკითხს, რომელიც რეგიონში „რუსეთის დომინირების ერთ-ერთი საკვანძო პუნქტია“ (Lytvynenko 2020). ყირიმის ნახევარკუნძული ღრმად არის შეჭრილი შავ ზღვაში, რაც მას „სტრატეგიულ საყრდენ პუნქტად“ აქცევს რეგიონში. რუსეთის შეიარაღებული ნაწილების იქ განთავსებამ „ყირიმი აქცია წვდომის შეზღუდვის/ბლოკირების ზონად (A2/AD), რომელიც ვრცელდება შავი ზღვისა და მისი სანაპიროს დიდი ნაწილზე“ (Brzezinski 2021). შესაბამისად, უკრაინის ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის გარეშე შეუძლებელია შავი ზღვის რეგიონში უსაფრთხოების წესრიგის რაიმე სტაბილური მოდელის შექმნა.

ამ კვლევის ფარგლებში გამოკითხული უკრაინელ და ქართველ რესპონდენტებს მიაჩნიათ, რომ შავი ზღვის რეგიონში თანამშრომლობის ყველა წინა ფორმატი, როგორებიცაა „შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობა“, „შავი ზღვის ჰარმონია“, „ბლექსიფორი“ და სხვა, არაეფექტიანი აღმოჩნდა რუსეთის დესტრუქციული როლის გამო. ამიტომ, ამ ფორმატების აღდგენის მცდელობა ან ახალი ფორმატები შექმნა რუსეთის მონაწილეობით უსარგებლო იქნება. უკრაინელ ექსპერტებს მიაჩნიათ, რომ უსაფრთხოების არც ერთი ერთიანი მექანიზმი არ იქნება ეფექტიანი შავ ზღვაში მანამ, სანამ რუსეთის ფლოტი ზღვას აკონტროლებს (Dubovyk 2022) და სანამ რუსეთი „ნორმალური, თანასწორი პარტნიორი“ არ გახდება (Korsunsky 2022). ამის ნაცვლად ისინი ფიქრობენ, რომ ნატო-მ უნდა შეასრულო საკვანძო როლი რეგიონული უსაფრთხოების აღდგენაში. ანალოგიურად, ქართველი რესპონდენტები შავი ზღვის ადრინდელ რეგიონულ ინიციატივებს, როგორებიცაა „ბლექსიფორი“ ან „შავი ზღვის ჰარმონია“ „ანაქრონისტულ“ და „არსებული რეალობისთვის შეუფერებელ“ მექანიზმებად მიიჩნევენ (Dzebisashvili 2022). მეორე ექსპერტის აზრით, შავი ზღვისპირა ქვეყნებს სჭირდებათ უფრო ამბიციური და თამამი ფორმატები, ვიდრე თანამშრომლობის

უწინდელი პლატფორმები იყო, როგორცაა „ბლექსიფორი“, რომელიც უკრაინაში რუსეთის შეჭრის შემდეგ ისტორიას ჩაბარდა (ანონიმური ინტერვიუ 2 2022).

უკრაინელ და ქართველ ექსპერტებს ერთნაირად არა აქვთ დიდი იმედი იმისა, რომ არადასავლელი აქტორები, როგორებიცაა ჩინეთი და ინდოეთი, მონაწილეობას მიიღებენ შავი ზღვის უსაფრთხოების გაძლიერებაში. მიუხედავად იმისა, რომ ჩინეთი დაინტერესებულია რეგიონის, როგორც მისი „ერთი სარტყელი - ერთი გზა“ ინიციატივის მონაკვეთის სტაბილურობით, მაქსიმუმი, რასაც შეიძლება უკრაინა ჩინეთისგან ელოდეს, არის მისი ნეიტრალურობა, ოფიციალური მხარდაჭერა უკრაინის ტერიტორიული მთლიანობისადმი და „რუსეთის ამ შეჭრისთვის დახმარების აღმოუჩენლობა“ (Gaber, 2022). ანალოგიურად, ქართველი ექსპერტებიც ნაკლებად ოპტიმისტურად არიან განწყობილნი ჩინეთთან დაკავშირებით. ერთი რესპონდენტის თქმით, „ცენტრალური აზიისგან განსხვავებით, ნაკლებ სავარაუდოა, რომ სამხრეთ კავკასიაში ჩინეთმა რუსეთი დააბალანსოს რუსეთის მხრიდან ცენტრალურ აზიაში დათმობების სანაცვლოდ“ (Akubardia 2022). ქართველმა ექსპერტებმა ასევე ახსენეს „ჩინეთის ეკონომიკური ექსპანსიის საფრთხე“ რეგიონში (Akubardia 2022) და მისი შედეგები საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოებისთვის (ანონიმური ინტერვიუ 2 2022).

ნატო-ზე საუბრისას, უკრაინელი დიპლომატები და ექსპერტები უკრაინის შესაძლო წევრობის ორმხრივ სარგებელს უსვამენ ხაზს. რუსეთის სრულმასშტაბიანი შეჭრის უკუგდებით უკრაინამ „დაამტკიცა, რომ ერთ-ერთი წამყვანი მოთამაშე და უსაფრთხოების კონტრიბუტორია“ რეგიონში (Gaber 2022). ამრიგად, არა მარტო უკრაინას სჭირდება ნატო საკუთარი უსაფრთხოებისთვის, არამედ „ნატო-აც ვჭირდებათ მათი უსაფრთხოებისთვის, რადგან ჩვენ რუსებთან ბრძოლის პრაქტიკული გამოცდილება გვაქვს“ (Bodnar 2022).

იმის გათვალისწინებით, რომ ნატო-ში გაწევრებას დრო დასჭირდება, უკრაინელი დიპლომატები და ექსპერტები ვარაუდობენ, რომ კიევმა შესაძლოა უსაფრთხოების რეგიონული ინფრასტრუქტურა შექმნას მეზობელ ქვეყნებთან. ამაში შევა პოლონეთი, რუმინეთი, სლოვაკეთი, ჩეხეთის რესპუბლიკა და ბალტიის სახელმწიფოები, შესაძლოა თურქეთიც, ასევე უსაფრთხოების მექანიზმები აშშ-სა და გაერთიანებულ სამეფოსთან - არა როგორც ნატო-ს წევრობის ალტერნატივა, არამედ როგორც ალიანსში გაწევრების ხელშეწყობა (Korsunsky 2022, Gaber 2022). ამავე დროს, ვოლოდიმირ დუბოვიკი (2022) ხაზს უსვამს, რომ ასეთი სტრუქტურების უსაფრთხოების მექანიზმები მკაფიოდ უნდა იყოს გაწერილი, სხვა შემთხვევაში მათ შეიძლება „ბუდაპეშტის მემორანდუმის“ ბედი გაიზიარონ.

უკრაინას და მის პარტნიორებს ნატო-დან შავ ზღვაში უსაფრთხოების გასაძლიერებლად მოუწევთ მათი სტრატეგიის შემუშავება „მონტროს კონვენციის“ გათვალისწინებით, რომელიც ზღუდავს არაშავიზღვისპირა ნატო-ს წევრი სახელმწიფოების სამხედრო გემების მუდმივად განთავსების შესაძლებლობას. გამოსავალი შავიზღვისპირა ნატო-ს წევრ სახელმწიფოებსა და ამ რეგიონში მათ პარტნიორებს შორის თანამშრომლობის გაღრმავებაა.

ამ კუთხით უკრაინელ ექსპერტებს იმედისმომცემად მიაჩნიათ თანამშრომლობის გაღრმავება კიევს, ანკარას და ბუქარესტს შორის და მათი სამხედრო ფლოტისა და სანაპირო ინფრასტრუქტურის გაძლიერება. ამავე დროს, ექსპერტებმა აღნიშნეს, რომ შავ ზღვაში ნატო-ს სამხედრო ყოფნის გაძლიერების საკითხზე რუმინეთის პოზიცია „უფრო ეხმიანებოდა უკრაინის ან საქართველოს პოზიციას რუსულ საფრთხესთან დაკავშირებით“, ვიდრე ისეთ მოკავშირეებისას, როგორებიც არიან ბულგარეთი ან თურქეთი (Vorotnyuk 2020). ქართველმა ექსპერტებმაც დაგმეს უკრაინაში რუსეთის შეჭრამდე ნატო-ს წევრი შავიზღვისპირა სახელმწიფოების ერთგვარად პასიური დამოკიდებულება. ერთი რესპონდენტის თანახმად, ნატო-ს წევრი ქვეყნების, კონკრეტულად კი, ნატო-ს წევრი შავიზღვისპირა სახელმწიფოების ძალიან დაბალმა ჩართულობამ შავი ზღვის უსაფრთხოების საკითხებში გაათამაშა რუსეთი, განეხორციელებინა ყველაზე უარესი სცენარი რეგიონში (ანონიმური ინტერვიუ 2, 2022). ამიტომ, ზოგიერთი ექსპერტი იმედოვნებს, რომ, ნატო-ს წევრი შავიზღვისპირა ქვეყნები უფრო სერიოზულად მოეკიდებიან რეგიონულ უსაფრთხოებას მომავალში და გააფართოებენ თავიანთ თანამშრომლობას არაწევრ ქვეყნებთან (ანონიმური ინტერვიუ 2, 2022).

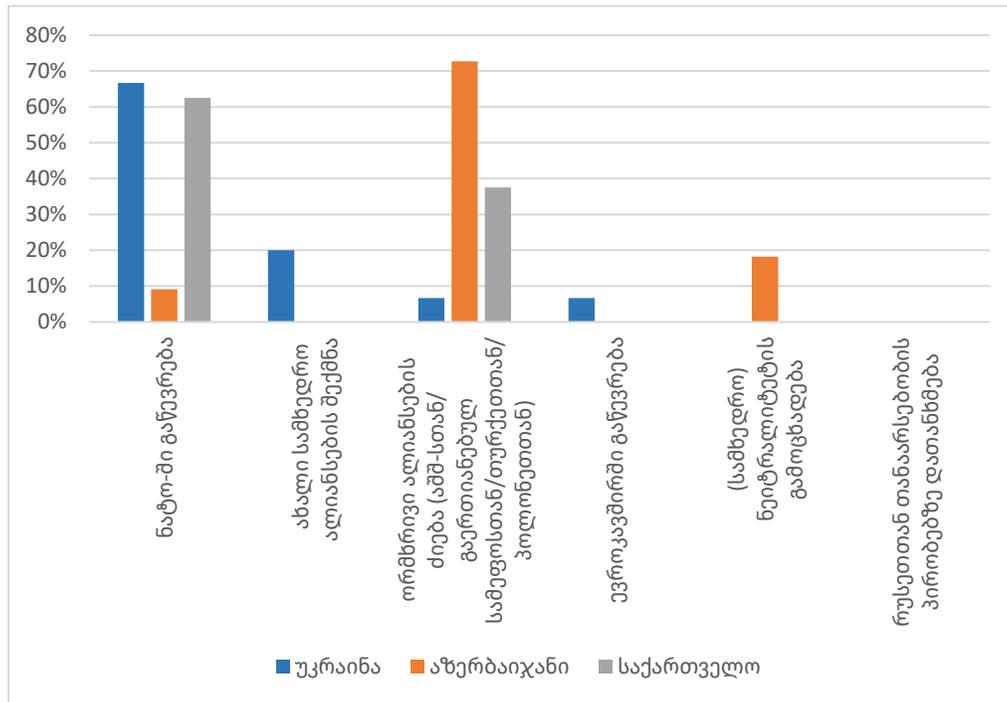
საგანგებო ალიანსების შექმნის საჭიროებას ხაზი გაუსვეს ქართველმა ექსპერტებმაც. გიორგი მუჩაიძის აზრით, საქართველომ უნდა ეძებოს უსაფრთხოების ახალი კონფიგურაციები, რომლებიც შეიძლება წარმოიქმნას პოლონეთს, გაერთიანებულ სამეფოს, თურქეთს, აღმოსავლეთ ევროპის სხვა ქვეყნებსა და შავი ზღვის ქვეყნებს შორის (Muchaidze 2022). თეონა აქუბარდიამაც, შვედეთისა და ფინეთის ნატო-ში გაწევრებასთან ერთად, ხაზი გაუსვა გაერთიანებული სამეფოს განსაკუთრებულ როლს, რამაც შეიძლება შეცვალოს მომავალი დინამიკა შავი ზღვის ფართო რეგიონში (Akubardia 2022). მისი აზრით, ბრიტანეთის თაოსნობით შექმნილი „გაერთიანებული საექსპედიციო ძალა“ (JEF) შეიძლება ბაზაც კი იყოს ნატო-ში გაწევრების მისწრაფებებთან ერთად, სადაც გაერთიანებულ სამეფოს შეუძლია წამყვანი როლი ითამაშოს ევროპაში და საქართველოსაც შეუძლია ჩაერთოს ამ პროცესში (Akubardia 2022). მუჩაიძემ ასევე გაუსვა ხაზი ახალი სარტყლის შექმნის შესაძლებლობას თანამოაზრე ქვეყნებთან, მათ შორის აზერბაიჯანის, თურქეთის, ბულგარეთის, რუმინეთის, უკრაინის, ბალტიის სახელმწიფოების, პოლონეთის, გაერთიანებული სამეფოს და სკანდინავიის ქვეყნების მონაწილეობით (Muchaidze 2022). მისი აზრით, ასეთი მოწყობა შეიძლება უსაფრთხოების საკითხში უფრო საიმედო მოკავშირე აღმოჩნდეს აშშ-სთვის მომავალში (Muchaidze 2022). ზოგადად, არსებულ კრიზისულ ვითარებაში, როგორც ჩანს, ქართველ ექსპერტულ წრეებში გარკვეული ფრუსტრაციაა დასავლეთ ევროპასთან დაკავშირებით.

საერთაშორისო თანამშრომლობასთან ერთად, უკრაინელმა ექსპერტებმა ასევე ხაზი გაუსვეს ადგილობრივი ხელისუფლების როლს, განსაკუთრებით უკრაინის მიერ საკუთარი თავდაცვითი შესაძლებლობების განვითარებას: „უსაფრთხო გარემო, უპირველეს ყოვლისა, უნდა ეფუძნებოდეს ჩვენს უკრაინულ სამხედრო ძალას: თანამედროვე, კარგად აღჭურვილ და გაწვრთნილ ჯარს,“ აღნიშნავს ელჩი სერგი კორსუნსკი (2022). ამ კონტექსტში უკრაინის

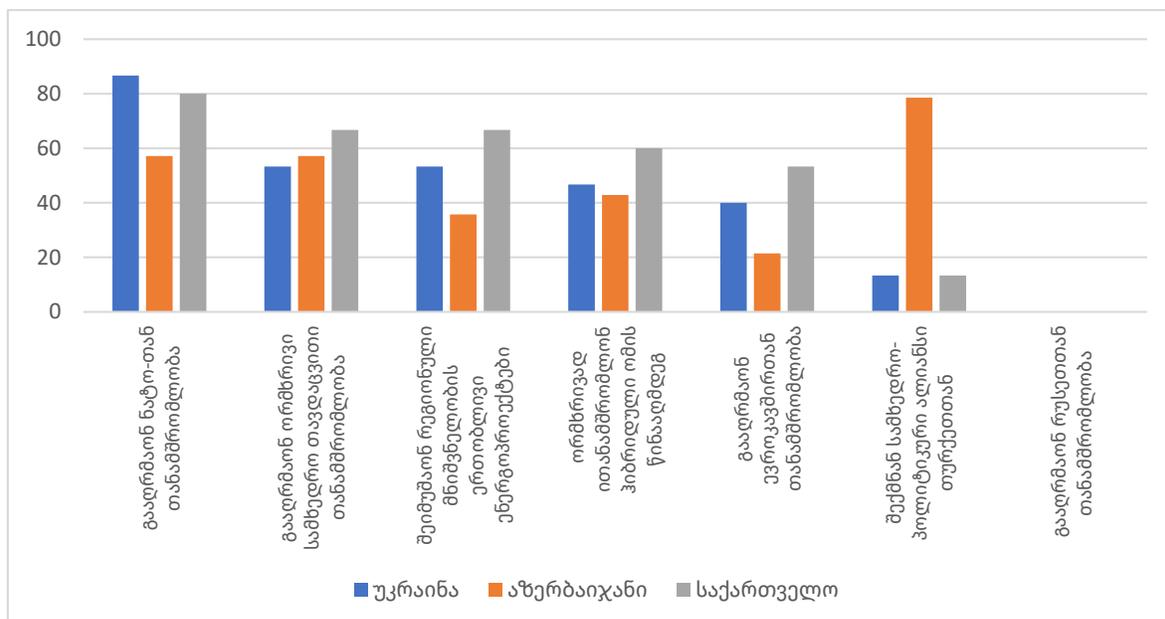
ევროკავშირის წევრობის კანდიდატობა სასიცოცხლო მნიშვნელობისაა, რადგან უკრაინის ომისშემდგომ აღდგენას ევროკავშირის დახმარება დასჭირდება, ხოლო ეკონომიკური განვითარების დონეს პირდაპირი გავლენა ექნება უკრაინის შესაძლებლობებზე, ინვესტირება მოახდინოს მის უსაფრთხოებასა და თავდაცვაში. ვოლოდიმირ დუბოვიკი (2022) ასევე აღნიშნავს, რომ საგანგებო ყურადღება უნდა მიექცეს დემოკრატიის შენარჩუნებას ქვეყნის მნიშვნელოვანი პოტენციური მილიტარიზაციის პირობებში. ქართველი ექსპერტებიც ეთანხმებიან მოსაზრებას, რომ ქვეყნის შიდა შესაძლებლობების გაძლიერება მნიშვნელოვანია საგარეო რისკებსა და საფრთხეებთან გასამკლავებლად. გამოკითხულმა ექსპერტებმა განსაკუთრებით გამოყვეს საქართველოში დემოკრატიის მდგომარეობის გაუმჯობესების, ასევე, ცუდი მმართველობის ზოგიერთი პრაქტიკის აღმოფხვრის მნიშვნელობა, როგორცაა კრონიზმი ეკონომიკურ სტრუქტურებში და საქართველოს უუნარობა, გამოიყენოს საკუთარი სატრანზიტო და სატრანსპორტო პოტენციალი (Dzebisashvili 2022). ადგილობრივი ხელისუფლების როლი და ადგილობრივი რეფორმები გადამწყვეტია საქართველოს წინსვლისთვის ნატო-სა და ევროკავშირში გაწევრების გზაზე. თეონა აქუბარდიას (2022) მიაჩნია, რომ საქართველომ კარგად უნდა შეასრულოს თავისი საშინაო დავალება, რომ მზად იყოს ნატო-ში (და ევროკავშირში) გაწევრებისთვის, როდესაც მომავალში ასეთი შესაძლებლობის ფანჯარა გაიხსნება.

და ბოლოს, უკრაინელი და ქართველი ექსპერტებს ერთნაირი მოსაზრებები აქვთ ასევე შავი ზღვის ფართო რეგიონის უსაფრთხოების გაძლიერებაში აზერბაიჯანის, საქართველოს და უკრაინის პოტენციური მოდელის შესახებ. უკრაინელი და ქართველი ექსპერტების დიდი უმრავლესობა (შესაბამისად, 86.7% და 80%) თვლის, რომ სამივე ქვეყანა, უპირველესად, ნატო-თან თავიანთი თანამშრომლობის გაძლიერებაზე უნდა ფოკუსირდეს (გრაფიკი 9). საინტერესოა, რომ არც ერთმა გამოკითხულმა ექსპერტმა სამივე ქვეყნიდან არ აირჩია პასუხებიდან მოცემული ვარიანტი: „რუსეთთან თანამშრომლობის გაღრმავება“ (გრაფიკი 9). გამოკითხული აზერბაიჯანელი ექსპერტების აზრით, სამივე ქვეყნის პერსპექტივიდან საუკეთესო მოდელი მათთვის რეგიონში თანამშრომლობასა და უსაფრთხოებაზე ფოკუსირება იქნებოდა. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სუამის მოდელი ანდა მსგავსი ორგანიზაციის შექმნა კარგი პლატფორმა იქნებოდა ერთობლივი თანამშრომლობისთვის (Huseynov 2022). ქვეყნებმა მხარი უნდა დაუჭიროონ ერთმანეთს, ერთმანეთის მთლიანობასა და სუვერენიტეტს (ანონიმური ინტერვიუ 1, 2022).

გრაფიკი 8. თქვენი აზრით, რა ტიპის პოლიტიკაა თქვენი ქვეყნისთვის საუკეთესო აღმოსავლეთ პარტნიორობის რეგიონში რუსეთის აგრესიული ქმედებების უარყოფითი შედეგებისგან ქვეყნის იზოლირებისა და დაცვისათვის?

გრაფიკი 9. რა შეიძლება აზერბაიჯანმა, საქართველომ და უკრაინამ გააკეთონ შავი ზღვის ფართო რეგიონში უსაფრთხოების გაძლიერებისთვის?

დასკვნა და რეკომენდაციები

უკრაინაში რუსეთის სრულმასშტაბიანი შეჭრა გარდამტეხი მომენტი იყო ევროპული უსაფრთხოებისთვის. მან დაასრულა შედარებით მშვიდობიანი თანამშრომლობის ცივი ომისშემდგომი ეპოქა და დაიწყო ინტენსიური გეოპოლიტიკური კონკურენციის და ძალისმიერი პოლიტიკის ახალი ეპოქა. მართალია, უკრაინაში შეჭრა მთელ ევროპას შეეხო, მაგრამ შავი ზღვის ფართო რეგიონი ამ დრამატული მოვლენების ეპიცენტრშია. საქართველოდან, აზერბაიჯანიდან და უკრაინიდან მიღებული მასალები აჩვენებს იმ რთულ სიტუაციას, რომელშიც რეგიონის ქვეყნები აღმოჩნდნენ ამ ომისა და მათ წინაშე არსებული გამოწვევების გამო. მოცემული კვლევა, რომელიც აღნიშნული სამი ქვეყნის საგარეო პოლიტიკის ექსპერტებთან ინტერვიუებს ეყრდნობა, აჩვენებს, რომ ამ ქვეყნების სურვილია, დამყარდეს გრძელვადიანი მშვიდობა, კეთილდღეობა და სტაბილურობა მაშინ როდესაც არ არსებობს უსაფრთხოების გარე გარანტიები, სამხედრო ძალა საერთაშორისო პოლიტიკის უმთავრეს კომპონენტად არის ქცეული და არსებული უსაფრთხოების ევროპული წესრიგი ინგრევა. საგარეო პოლიტიკის ექსპერტებს სამივე ქვეყნიდან საფრთხეების ერთნაირი აღქმა აქვთ და ერთნაირად აფასებენ რეგიონული და გლობალური აქტორების როლს შავი ზღვის რეგიონის და ევროპის უსაფრთხოებაში. თუმცა, მათ განსხვავებული მოსაზრებები აქვთ იმაზე, თუ როგორ უზრუნველყონ საკუთარი უსაფრთხოება და როგორ შეიძლება დამყარდეს კეთილდღეობა და მშვიდობა შავი ზღვის რეგიონში. სხვა ელემენტებთან ერთად, რეგიონს არა აქვს საერთო პოლიტიკური და გეოგრაფიული იდენტობა და მასზე უარყოფითად აისახება რეგიონული მეტოქეობა და ფრაგმენტაცია. ამიტომ, აუცილებელია, რომ რეგიონის ქვეყნებმა დაძლიონ ეს სირთულეები და ერთად იმუშაონ თანამშრომლობის მდგრადი მექანიზმების შესაქმნელად, როგორც მთელი რეგიონის მშვიდობიანი და წარმატებული განვითარების წინაპირობაზე. ქვემოთ წარმოდგენილია რეკომენდაციები უკრაინის, საქართველოს და აზერბაიჯანის ხელისუფლებებისთვის, ასევე საერთაშორისო აქტორების და სხვა რელევანტური ადგილობრივი დაინტერესებული მხარეებისთვის, თუ როგორ გაუმჯობესდეს შავი ზღვის რეგიონის უსაფრთხოება და თანამშრომლობა ამ სამ ქვეყანას შორის.

რეკომენდაციები

- **უკრაინის, საქართველოს და აზერბაიჯანის მთავრობებს:**

1. ომის მიუხედავად, უკრაინამ უნდა გააუმჯობესოს საკუთარი ზღვისპირა თავდაცვის ინფრასტრუქტურა და გააგრძელოს საზღვაო ძალების გაძლიერება ნატო-სა და ევროკავშირის პარტნიორებთან მჭიდრო თანამშრომლობით. ნაოსნობის თავისუფლების უზრუნველყოფა, პორტების ბლოკირების პრევენცია და სანაპირო თავდაცვა უპირველესი პრიორიტეტებია.

ასეთ სამხედრო ინფრასტრუქტურას უნდა შეეძლოს, ერთი მხრივ, შეასრულოს ნატო-ს კოლექტიური უსაფრთხოების კომპონენტის ფუნქცია და მეორე მხრივ, უზრუნველყოს საკმარისი შესაძლებლობები, რომ უკრაინამ დამოუკიდებლად დააკმაყოფილოს უსაფრთხოების საბაზისო საჭიროებები. 2008 წლის შემდეგ საქართველოს ფაქტობრივად არ ჰყავს სამხედრო ფლოტი და შესაბამისად ზღვის მხრიდან არის ყველაზე მეტად დაუცველი. აქედან გამომდინარე, სჭირდება სამხედრო-საზღვაო კომპონენტის გაძლიერება, თორემ აგრესიის შემთხვევაში, ეს სისუსტე გამოყენებული იქნება საქართველოს წინააღმდეგ.

2. უკრაინამ, როგორც ევროკავშირის წევრობის კანდიდატმა, და საქართველომ, როგორც პოტენციურმა კანდიდატმა, უნდა იფიქრონ უსაფრთხოების და თავდაცვის სფეროში ევროკავშირის ინიციატივებში მონაწილეობაზე, ასევე, ევროკავშირთან სამხედრო-ტექნიკურ თანამშრომლობაზე. საქართველომ უნდა სცადოს CSDP-ის ევროკავშირ-საქართველოს სამუშაო გეგმის გაფართოება და თანამშრომლობის გაღრმავება EPF-ის ფარგლებში.

3. უკრაინამ უნდა გააფართოოს საზღვაო თანამშრომლობა თურქეთსა და რუმინეთთან, რათა წინ აღუდგეს არსებულ გამოწვევებს საზღვაო სფეროში, მათ შორის შავი ზღვის პატრულირება, მონიტორინგი და დაზვერვა, განაღმვა, უსაფრთხო ნაოსნობის უზრუნველყოფა და სასიცოცხლო ინფრასტრუქტურის დაცვა. საქართველომაც უნდა გააღრმავოს თავისი სამხედრო თანამშრომლობა განსაკუთრებით თურქეთთან, გაერთიანებულ სამეფოსა და აშშ-თან. საქართველომ უნდა უზრუნველყოს მჭიდრო საზღვაო თანამშრომლობა თურქეთთან და დასავლელ პარტნიორებთან - აშშ-სა და გაერთიანებულ სამეფოსთან, და გააგრძელოს სამხედრო თანამშრომლობა დასავლელ აქტორებთან, რათა წინ აღუდგეს უსაფრთხოების გამოწვევებს რუსეთის მიერ უკრაინაში შეჭრის ფონზე. საქართველოს მთავრობამ უნდა სცადოს საგანგებო ხელშეკრულების გაფორმება თურქეთთან, რათა ანკარამ არ შეაფერხოს ნატო-ს სამხედრო-საზღვაო ინფრასტრუქტურის მოძრაობა საქართველოს შავი ზღვის პორტებში.

4. საქართველოს მთავრობამ უნდა უზრუნველყოს პირდაპირი კომუნიკაცია ევროკავშირის და ნატო-ს წევრებთან შავი ზღვის გავლით.

5. აზერბაიჯანმა უნდა გააგრძელოს თავისი დაბალანსებული მიდგომა, რომელსაც „სტრატეგიულ თმენას“ უწოდებენ. ბოლო რამდენიმე წლის განმავლობაში ბაქომ წარმატებას მიაღწია მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტში. ამრიგად, ქვეყანამ უნდა განაგრძოს ფაქიზი ბალანსის დაცვა, რათა არ გააღიზიანოს რუსეთი ანტირუსული ნაბიჯებითა და ქმედებებით.

6. თუმცა, ბაქომ ასევე უნდა გაატაროს რეგიონული თანამშრომლობის ჩამოყალიბების პოლიტიკა საქართველოსა და უკრაინასთან და ასევე, სხვა შავიზღვისპირა ქვეყნებთან. ბაქო უნდა გააქტიურდეს საქართველოს, რუმინეთის, ბულგარეთისა და უკრაინის გრძელვადიანი ენერგოუსაფრთხოებით უზრუნველყოფაში მისი TANAP-ის და TAP-ის გაზსადენების მეშვეობით. ამავე დროს, ბაქო-სუფსის მილსადენი, რომელიც ომის დაწყების შემდეგ არ

ფუნქციონირებს, შეიძლება გამოყენებული იქნეს ყაზახური ნავთობის შავი ზღვის ფოთის პორტამდე და იქიდან ევროპამდე ტრანსპორტირებისთვის. და ბოლოს, ცხარე დისკუსიები მიმდინარეობს „მწვანე დერეფნის“ შექმნის შესაძლებლობის თაობაზე, რომლითაც მოხდება ელექტროენერჯის ექსპორტირება აზერბაიჯანიდან ევროპაში საქართველოს და შავი ზღვის გავლით. ბაქომ უნდა გააქტიუროს ასეთი ინიციატივები უახლოეს მომავალში.

- **საერთაშორისო აქტორებს**

1. შავი ზღვის რეგიონის უსაფრთხოება ერთ-ერთი განმსაზღვრელი ფაქტორია ევროპული და ევროატლანტიკური უსაფრთხოებისთვის და შესაბამისად, საერთაშორისო აქტორებმა, მათ შორის ნატო-მ და ევროკავშირმა, მას მეტი ყურადღება უნდა დაუთმონ. უკრაინის, ასევე საქართველოსა და აზერბაიჯანის ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენა და შავ ზღვაში ძალთა აუცილებელი ბალანსის დამყარება, რომელიც აღკვეთს A2/AD ზონების არსებობას, უსაფრთხოების გარანტიების შექმნა ყველა შავიზღვისპირა ქვეყნისთვის და ნაოსნობის თავისუფლების და საზღვაო ვაჭრობის აღდგენა ხელს შეუწყობს ეკონომიკური თანამშრომლობის გაუმჯობესებას ამ ქვეყნებს შორის.

2. იმ ფაქტორებს შორის, რომლებიც ამცირებს სამხედრო და ეკონომიკური თანამშრომლობის ეფექტიანობას შავი ზღვის აუზის იმ ქვეყნებს შორის, რომლებიც დაინტერესებული არიან რეგიონის უსაფრთხოებითა და სტაბილურობით, ერთ-ერთი მათი განსხვავებული სტატუსის ურთიერთობაა ნატო-სა და ევროკავშირთან. შავი ზღვის უსაფრთხოების საკითხების წარმატებით გადაჭრა მოითხოვს მნიშვნელოვანი ინტეგრირებული სანაპირო დაცვის ინფრასტრუქტურის მშენებლობას მჭიდრო კოორდინაციაში და სამხედრო-საზღვაო და სხვა ძალების ურთიერთქმედებას რუმინეთსა და უკრაინას შორის ბულგარეთსა და საქართველოსთან პარტნიორობით. ამის გაკეთება უფრო ეფექტიანად შეიძლება თუ უკრაინა და საქართველო ნატო-სა და ევროკავშირში გაწევრდებიან. აზერბაიჯანი და მოლდოვა მიწვეულნი უნდა იყვნენ თანამშრომლობისთვის, როდესაც ეს შესაძლებელი და ორმხრივად სასარგებლო იქნება.

3. აშშ-სა და თურქეთს შორის ურთიერთობების გაუმჯობესება ძალიან მნიშვნელოვანია შავი ზღვის უსაფრთხოებისთვის. საჭიროა, ასევე, უფრო მჭიდრო თანამშრომლობა ევროკავშირსა და თურქეთს შორის.

4. ევროკავშირმა მეტი ყურადღება უნდა მიაქციოს შავი ზღვის რეგიონს. მას ახალი ხედვა სჭირდება, რომ ახალ ეტაპზე გადაიყვანოს პარტნიორობა მის წევრ ქვეყნებსა და შავი ზღვის რეგიონში ასოცირებულ პარტნიორებს შორის. ასევე, ევროკავშირს სჭირდება, რომ შავი ზღვის რეგიონი ევროპის უსაფრთხოების წესრიგის მნიშვნელოვან კომპონენტად განიხილოს.

5. საერთაშორისო აქტორებმა ასევე ბაქოსთვის დახმარების გაწევის გზით მხარი უნდა დაუჭირონ აზერბაიჯანის მიერ ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის მცდელობებს. გარდა ამისა, საერთაშორისო აქტორებმა ინვესტირება უნდა მოახდინონ სატრანსპორტო

დერეფნების მშენებლობაში, რომლებიც ცენტრალურ აზიას კავკასიის გავლით ევროპასთან დააკავშირებს. აზერბაიჯანი-საქართველოს არსებულ დერეფანს უნდა დაემატოს აზერბაიჯანი-სომხეთი-თურქეთის დერეფანი (ზანგეზურის დერეფანი), რათა რეგიონი უფრო მჭიდროდ დაუკავშირდეს ევროპას.

- **შესაბამის ადგილობრივ დაინტერესებულ პირებს**

1. აზერბაიჯანი, საქართველო და უკრაინა, სხვა ქვეყნებსა და საერთაშორისო ორგანიზაციებთან უსაფრთხოების, ეკონომიკის და სხვა სფეროებში პარტნიორობის გარდა, ასევე უნდა ფოკუსირდნენ ერთმანეთთან ორმხრივ ურთიერთსასარგებლო თანამშრომლობის მრავალმხრივ და ორმხრივ ფორმატებზე მათი თანმხვედრი ინტერესების შემთხვევაში. კერძოდ, ეს ეხება ჰიბრიდულ საფრთხეებთან ბრძოლას, ენერგოპროექტების და ვაჭრობის განვითარებას. სამივე ქვეყანა მჭიდროდ თანამშრომლობს თურქეთთან და ამიტომ, ლოგიკური იქნებოდა ასეთ პარტნიორობაში ანკარის ჩართვაც, სადაც ეს შესაძლებელი და ხელსაყრელია.

2. სამივე ქვეყანამ უნდა გადასინჯოს და ხელახლა გაიაზროს თანამშრომლობა სუამი-ს ფორმატში, როგორც ეს შეეფერება უკრაინის და მოლდოვის ევროკავშირის კანდიდატის სტატუსს; ასევე ეძიოს თანამშრომლობის ის ახალი მექანიზმები, რომლებზეც შეიძლება ომმა არ იმოქმედოს.

3. აზერბაიჯანმა, საქართველომ და უკრაინამ ხელახლა უნდა გაიაზრონ გაერო-ში, ეუთო-სა და ევროპის საბჭოში ერთობლივი ქმედებების და ინიციატივების შესაძლებლობა ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის და შავი ზღვის რეგიონის მილიტარიზაციის საკითხებზე, რათა გაამდიდრონ თავიანთი ძალისხმევა ამ მიმართულებით.

4. წლების განმავლობაში საქართველომ და უკრაინამ მსგავსი განსაცდელი გამოსცადეს და თბილისსა და კიევს შორის ტრადიციულად მეგობრული და სტრატეგიული ურთიერთობები ჩამოყალიბდა. ამიტომ, საქართველომ და უკრაინამ უნდა სცადონ მათი სტრატეგიული პარტნიორობის აღდგენა. ის არ უნდა ემყარებოდეს პერსონალურ, პარტიულ-პოლიტიკურ ფაქტორებს და იყოს ინსტიტუციონალიზებული. საქართველოს უმაღლესი პირი, პრემიერ-მინისტრი, ოფიციალური ვიზიტით უნდა ეწვიოს კიევს, რათა აღდგეს დაზიანებული პარტნიორობა. ასევე, მნიშვნელოვანია უკრაინულ და ქართულ სამოქალაქო საზოგადოებებს შორის კავშირების გამყარება ამ ორ ქვეყანაში რეფორმების დასაჩქარებლად.

5. საქართველოს და აზერბაიჯანის მთავრობებმა, თურქეთსა და ევროკავშირთან კოორდინაციით, უნდა გააღრმავონ თავიანთი ტრადიციული პარტნიორობა ენერგეტიკის სფეროში, ხელი შეუწყონ ალტერნატიულ ენერგოდერეფანს რუსეთის გვერდის ავლით და შეამცირონ ევროკავშირის დამოკიდებულება რუსულ ენერგორესურსებზე.

გამოყენებული ლიტერატურა

- Aprasidze, David. 2022. *In the Caucasus but towards the Black Sea: Georgia's Regional Identity in Flux*. 71-88. Georgia's Foreign Policy in the 21st Century: Challenges for Small states. Edited by Tracey German (Anthology Editor), Stephen F. Jones (Anthology Editor) and Kornely Kakachia (Anthology Editor), Bloomsbury Publishing Plc. ხელმისაწვდომია: <https://www.bloomsbury.com/uk/georgias-foreign-policy-in-the-21st-century-9780755645336/> ნანახია: 29 ივნისი, 2022.
- National Interest and Regime Survival: Why Georgia is Cautious Towards the Russia-Ukraine War?* The Central Asia-Caucasus Analyst. ხელმისაწვდომია: <https://www.bloomsbury.com/uk/georgias-foreign-policy-in-the-21st-century-9780755645336/> ნანახია: 25 აგვისტო, 2022.
- Brzezinski, Ian. 2021. *Testimony before the Subcommittee on Europe and Regional Security Cooperation, United States Senate Committee on Foreign Relations*, 27 October 2021. ხელმისაწვდომია: https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/102721_Brzezinski_Testimony.pdf ნანახია: 15 ივნისი, 2022.
- Flanagan, Stephen J. 2020. *Russia, NATO, and Black Sea Security*. RAND Corporation. ხელმისაწვდომია: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RRA300/RRA357-1/RAND_RRA357-1.pdf ნანახია: 15 ივნისი, 2022.
- Hess, Maximilian. 2022. *Welcome to the Black Sea Era of War*. Foreign Policy, FP News, 25 April. ხელმისაწვდომია: <https://foreignpolicy.com/2022/04/25/black-sea-war-russia-ukraine-turkey> ნანახია: 15 ივნისი, 2022.
- Jamnews. 2022. *Baku rallies in Support of Ukraine*, ხელმისაწვდომია: <https://jam-news.net/baku-rallies-in-support-of-ukraine-photo-report/> ნანახია: 15 ივნისი, 2022.
- Kakachia, Kornely. 2013. *Georgia: identity, foreign policy and the politics of a "Euro-Atlantic orientation"*. NOREF Policy Brief. Norwegian Peacebuilding Resource Center. ხელმისაწვდომია: <https://www.files.ethz.ch/isn/162767/52b05938ffcd3ea8b9c6d499e1515b35.pdf>. ნანახია: 10 აგვისტო, 2022.
- Kakachia, Kornely. 2018. *How the West Should Respond to Russia's "Borderization" in Georgia*. PONARS Eurasia. ხელმისაწვდომია: https://www.ponarseurasia.org/wp-content/uploads/attachments/Pepm523_Kakachia_April2018.pdf ნანახია: 8 სექტემბერი, 2022.
- Kakachia, Kornely & Lebanidze, Bidzina. 2022. *Georgia's Crossroad after Crossroad: Paths of Risk and Resilience*. ხელმისაწვდომია: <https://www.ponarseurasia.org/georgias-crossroad-after-crossroad-paths-of-risk-and-resilience/> ნანახია 9 სექტემბერი, 2022.
- Kakachia, Kornely & Kakabadze, Shota. 2022. *Creeping Finlandization or Prudent Foreign Policy? Georgia's Strategic Challenges amid the Ukrainian Crisis*. ხელმისაწვდომია: <https://www.ponarseurasia.org/creeping-finlandization> ნანახია: 15 ივლისი, 2022.
- Kakhishvili, Levan. 2022. *Protecting National Interests or Abandoning Strategic Partners? The Georgian Government's Position on Russia's Invasion of Ukraine*. Georgian Institute of Politics. ხელმისაწვდომია: [https://gip.ge/publication-post/protecting-national-interests/Accessed September 6 2022](https://gip.ge/publication-post/protecting-national-interests/Accessed%20September%206%202022).
- Khokrishvili, Elguja & Lebanidze, Bidzina. 2022. *Georgia and the Black Sea: Risks, Resilience and Opportunities*. Z Außen Sicherheitspolit. ხელმისაწვდომია: <https://doi.org/10.1007/s12399-022-00913-9> ნანახია: 10 სექტემბერი, 2022.
- Lytvynenko, Oleksandr. 2020. *Black Sea Security: main trends 2030*. National Institute for Strategic Studies. ხელმისაწვდომია: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/black-sea-security-3.pdf> ნანახია: 18 ივნისი, 2022.

- Military and Marine Forces of Ukraine. 2019. Strategy of the Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine 2035. ხელმისაწვდომია: <https://navy.mil.gov.ua/en/strategiya-vijskovo-morskyh-syl-zbrojnyh-syl-ukrayiny-2035> ნანახია: 15 ივნისი, 2022.
- MOD Georgia. 2011. National Security Concept of Georgia. <https://mod.gov.ge/uploads/2018/pdf/NSC-ENG.pdf>. ნანახია: 1 სექტემბერი, 2022.
- President of Ukraine. 2015. National Security Strategy of Ukraine. ხელმისაწვდომია: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070> ნანახია: 15 ივნისი, 2022.
- President of Ukraine. 2020. National Security Strategy of Ukraine. ხელმისაწვდომია: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> ნანახია: 21 ივლისი, 2022.
- President of Ukraine. 2021. Military Security Strategy of Ukraine. ხელმისაწვდომია: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> ნანახია: 20 ივლისი, 2022.
- President of Ukraine. 2021. Foreign Policy Strategy of Ukraine. ხელმისაწვდომია: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017> ნანახია: 15 ივნისი, 2022.
- Shelest, Hanna. 2022. From Soft Security to Hard Security in the Black Sea Region – Does the OSCE Fit?, Security and Human Rights ხელმისაწვდომია: <https://doi.org/10.1163/18750230-bja10008> ნანახია: 18 აგვისტო, 2022.
- Townsend, James J. 2021. Testimony before the Subcommittee on Europe and Regional Security Cooperation, United States Senate Committee on Foreign Relations, 27 October 2021. ხელმისაწვდომია: https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/102721_Townsend_Testimony2.pdf ნანახია: 19 ივნისი, 2022.
- Ukrainian Prism. 2019. *Foreign Policy of Ukraine. Annual Scorecards 2019*. ხელმისაწვდომია: <http://prismua.org/en/ukrainian-prism-foreign-policy-2019> ნანახია: 15 ივნისი 2022.
- Ukrainian Prism. 2020. *Foreign Policy of Ukraine. Annual Scorecards 2020*. ხელმისაწვდომია: <http://prismua.org/en/scorecards2020/> ნანახია: 15 ივნისი, 2022.
- Ukrainian Prism. 2021. *Foreign Policy of Ukraine. Annual Scorecards 2021*. ხელმისაწვდომია: <http://prismua.org/en/scorecards2021/> ნანახია: 15 ივნისი, 2022). Valiyev, Anar & Mamishova, Narmina. 2019. *Azerbaijan's foreign policy towards Russia since independence: compromise achieved*. Southeast European and Black Sea Studies, 19:2, 269-291. ხელმისაწვდომია: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14683857.2019.1578053> ნანახია: 17 ივლისი, 2022.
- Valiyev, Anar & Bilalova, Shahana. 2021. *A battle for transportation routes in the Russian neighborhood: Is there a place for small states? Int Polit* 58, 483–499. ხელმისაწვდომია: <https://doi.org/10.1057/s41311-020-00241-9> ნანახია: 25 ივლისი, 2022.
- Vorotnyuk, Maryna. 2020. *Black Sea Security Deadlocks: NATO-Russia Confrontation*. UA: Ukraine Analytica, 1(19), pp.18-23. ხელმისაწვდომია: <https://ukraine-analytica.org/wp-content/uploads/Vorotnyuk.pdf> ნანახია: 27 ივნისი, 2022.

დანართი 1_ინტერვიუები

რესპონდენტთა პროფილები

1. თეონა აქუბარდია. საქართველოს პარლამენტი, თავდაცვისა და უსაფრთხოების საკითხთა კომიტეტის თავმჯდომარის მოადგილე. პირადი კომუნიკაცია. 2022 წლის 3 ივნისი, თბილისი, საქართველო.
2. ანონიმი. საგარეო საქმეთა სამინისტრო, პირადი კომუნიკაცია, 2022 წლის 15 ივლისი, აზერბაიჯანი.
3. ანონიმი. საგარეო საქმეთა სამინისტრო, პირადი კომუნიკაცია, 2022 წლის 20 ივნისი, თბილისი, საქართველო.
4. აზერ ბაბაევი. ADA უნივერსიტეტი. ასოცირებული პროფესორი. პირადი კომუნიკაცია. 2022 წლის 7 ივლისი, აზერბაიჯანი.
5. ვასილ ბოდნარი. უკრაინის საგარეო საქმეთა სამინისტრო, უკრაინის საგანგებო და სრულუფლებიანი ელჩი თურქეთის რესპუბლიკაში. ონლაინ ინტერვიუ: 30 მაისი, 2022, თურქეთი
6. ვოლოდიმირ დუბოვიკი. ოდესის მეჩნიკოვის სახელობის ეროვნული უნივერსიტეტის საერთაშორისო მეცნიერებათა ცენტრ. ონლაინ ინტერვიუ: 24 მაისი, 2022, უკრაინა.
7. ლაშა ძევისაშვილი. საქართველოს უნივერსიტეტი, პოლიტიკისა და საერთაშორისო ურთიერთობების დეპარტამენტის პროგრამების ხელმძღვანელი. პირადი კომუნიკაცია. 2022 წლის 13 ივნისი, თბილისი, საქართველო.
8. ვეგენია გაბერი. კარლტონის უნივერსიტეტის ნორმან პატერსონის საერთაშორისო საქმეთა სკოლის თანამედროვე თურქეთის შემსწავლელი ცენტრის მკვლევარი. პირადი კომუნიკაცია. 2022 წლის 31 მაისი, კანადა.
9. ვასილ ჰუსეინოვი, საერთაშორისო ურთიერთობების ანალიზის ცენტრი, ექსპერტი. პირადი კომუნიკაცია. 2022 წლის 12 ივლისი, აზერბაიჯანი.
10. სერგი კორსუნსკი. უკრაინის საგარეო საქმეთა სამინისტრო, უკრაინის საგანგებო და სრულუფლებიანი ელჩი იაპონიაში (ყოფილი საგანგებო და სრულუფლებიანი ელჩი თურქეთის რესპუბლიკაში). პირადი კომუნიკაცია. 2022 წლის 27 მაისი, იაპონია.
11. გიორგი მუჩაიძე. "საქართველოს ატლანტიკური საბჭოს" აღმასრულებელი დირექტორი. პირადი კომუნიკაცია. 2022 წლის 31 მაისი, თბილისი, საქართველო.
12. ანდრიი რიჟენკო. თავდაცვის სტრატეგიების ცენტრი, ექსპერტი (უკრაინის საზღვაო-სამხედრო ძალების შტაბის უფროსის ყოფილი მოადგილე). ონლაინ ინტერვიუ: 2022 წლის 20 მაისი, უკრაინა.
13. ზაურ შირიაევი. საერთაშორისო კრიზისის ცენტრის ანალიტიკოსი სამხრეთ კავკასიის საკითხებზე. პირადი კომუნიკაცია. 2022 წლის 13 ივლისი, აზერბაიჯანი.
14. მამუკა წერეთელი. საგარეო პოლიტიკის ამერიკული საბჭოს მკვლევარი ევრაზიის საკითხებში. პირადი კომუნიკაცია. 2022 წლის 1 ივნისი, აშშ.

Funded by
the European Union

B | S | T The Black Sea Trust
for Regional Cooperation
A PROJECT OF THE GERMAN MARSHALL FUND

საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი
GEORGIAN INSTITUTE OF POLITICS

